వేంకటరాయశాస్త్రి, వేదము, 1853-1923.

గ్రామ్యభాషాప్రయోగనిబంధనము

చెన్నపురి, 1901.

Record no.11

Vēṅkaṭarāyaśāstri, Vēdamu, 1853-1923.

Grāmyabhāṣāprayōganibandhanamu

Cennapuri, 1901.

Record no.11

SUNDARAYYA VIGNANA KENDRAM
1-8-1/B/25/A, Bagh Lingampalli
Hyderabad – 500 044, Andhra Pradesh, India

Bibliographic Record Target

వేంకటరాయశాస్త్రి, వేదము, 1853-1923.
గ్రామ్యభాషాప్రయోగనిబంధనము / వేదము - వేంకటరాయశాస్త్రిచే విరచితము. - చెన్నపురి : కలారత్నాకర ముద్రాక్షరశాల, 1901.
2, (2), 46 p. ;21 cm.
Record no.11

Vēṅkaṭarāyaśāstri, Vēdamu, 1853-1923.
Grāmyabhāṣāprayōganibandhanamu / Vēdamu - Vēṅkaṭarāyaśāstricē viracitamu. - Cennapuri : Kalāratnākara Mudrākṣaraśāla, 1901.
2, (2), 46 p. ;21 cm.
Record no.11

35 mm microfilm
Image placement: IA IIA IB IIB　　Date filming began:

శ్రీ

శారదాకాంచిక

చతుర్థకింకిణి,

అనఁగా,

గ్రామ్యభాషాప్రయోగనిబంధనము.

మదరాసు క్రిస్టియన్ కాలేజి,

గీర్వాణభాషాప్రధానోపాధ్యాయుఁడగు

వేదము - వేంకటరాయశాస్త్రిచే

విరచితము.

చెన్నపురి:

ఊ. పుష్పరథసెట్టి అండ్ కంపెనివారి

కలారత్నాకర ముద్రాక్షర శాలయందు

ముద్రింపఁబడియె.

1901.

దీనివెల ౧ అణాలు.

శ్రీ

అవతారిక.

ఇక్కాలమందు తండోపతండములుగా తెనుఁగునాటకము లుప్పతిల్లుచున్నవిగదా. ఇందు కొన్నియనువాదములు, కొన్ని స్వతంత్రములు. సంస్కృతనాటకములందొలితొలిం దెనిఁగించినవారు నడుమం బొడమిన తదీయహశౌణానువాదములమర్యాద నవలంబించి తమయనువాదములయందు సంస్కృతమూలములందలి ప్రాకృతాదిభాషాభేదప్రపంచప్రయోజనమును నిర్వహింపరైరి. స్వతంత్రనాటకములవారును ఈవిషయమున పూర్వోక్తానువాదకులకు గతానుగతికులైరి. ఇట్లు జరుగుచుండఁగా ఔచిత్యాభిమానులొకకొందఱు సంస్కృతనాటకమర్యాదను తల్లక్షణమును అనుసరించి తమయనువాదములందును తమస్వతంత్రనాటకములందును ప్రాకృతాదిభాషాభేదప్రపంచప్రయోజనమును గ్రామ్యభాషాభేదములచే నిర్వహింపం దొడంగుడు, మఱికొందఱు, అంతకుమున్ను తమరచించినయనువాదములందు తన్మూలగీర్వాణవాణీనాటకగతభాషాభేదప్రయోజనమును నిర్వహింపక ఏకరూపముగా సంస్కృతప్రాకృతములకు వ్యాకృతాంధ్రమే పెట్టినవారయ్యును, భాషాభేదప్రయోజననిర్వహణధూర్వహములయిన పూర్వోక్తరూపకములవలన ఆప్రయోజనంపుఁగలిమిం బొడగని, తదనంతరము తారు రచియించిననాటకములందు ఆట్టిభేదముం బాటింప సమకట్టిరి, కాని, ప్రాకృతాదులకు గ్రామ్యములం బెట్టక అచ్చతెలుఁగుం బెట్టసాగిరి. ఇట్లీనాటకములెల్ల అభేదములు, అచ్ఛగ్రాహులు, గ్రామ్యగ్రాహులు నని ముత్తెగలయినవి. అయినను ప్రకృతోపయోగార్థము ఈముత్తెగలను గ్రామ్యగ్రాహులు గ్రామ్యత్యాగులునని యిరుదెగలు సేయవచ్చును. ఏతత్కవులలో గ్రామ్యత్యాగులు తమసంస్కృతనాటకానువాదములలో నీచపాత్రములకు ఉత్తమభాషం బ్రయోగించి భరతోక్తలక్షణమునకుం దప్పి, తమస్వతంత్రనాటకములందును భరతమునిప్రోక్తమార్గము నించుకేనియు ననుసరింపక, స్వేచ్ఛామార్గమునం బడినారు. కాని, సలక్షణము, అలక్షణము, అను వాగ్వ్యవహారమునుమాత్రము మానినవారుగారు. పైగా వార్తాపత్త్రికలలో భరతమతానుసారిగ్రామ్యగ్రాహినాటకములను గ్రామ్యహేతువుచేఁ దెగడుచున్నారు. గ్రామ్యగ్రాహులును తత్త్యాగినాటకములను అలక్షణములనుచున్నారు.

కావున నివ్విషయంబున నాట్యశాస్త్రోపదేష్టలును తత్ప్రచయితలు నయిన పెద్దలసిద్ధాంతము బ్రకటించుట పెక్కుభంగుల లోకారాధనంబనితలంచి తదర్థమైరచించి యీ కింకిణిని శ్రీశారదాదేవతకు నేనిప్పటికే అర్పనముచేసియున్న కాంచికలో గ్రుచ్చినాఁడను.

ఇందుదాహరించిన ప్రమాణములయందు తదాకరగతలేఖకముద్రకాది స్ఖాలిత్యములను మార్ప నిజమతానుకూలముగా మార్చితినను మాట పుట్టునో యనిశంకించితి.

ఈగ్రంథమును 1899-వ సం॥ జూన్ నెల 4-వ తేదిని నెల్లూరి యాంధ్రభాషాభిమానిసమాజమువారికోరికపై రచియించి వారి మహాసభయందు చదివినాఁడను.

ఇది యముద్రితదశయందుండుటను మన్మిత్రులును ధారాకోటసంస్థానపు దివానుగారునగు శ్రీ బోడపాటిరాజన్నపంతులు బి. ఏ. గారివలన విని ఏతన్ముద్రణమునకై ధనమొసంగిన పర్లాకిమిడిసంస్థానపు ద్వితీయయువరాజుగారగు శ్రీ శ్రీ శ్రీ పద్మనాభనారాయణదేవురాజావారియెడ నాకృతజ్ఞతను లోకమునకుం దెలుపుకొనుచున్నాఁడను.

మదరాసు.
జనవరి, 1901. } వే - వేంకటరాయశాస్త్రి.

విషయసూచిక.

విషయము. పుట.

ఇందుదాహృతగ్రంథములు.

1. మహాభాష్యము.
2. శబ్దకౌస్తుభము.
3. భరతమునినాట్యసూత్రము.
4. సరస్వతీకంఠాభరణము.
5. రసగంగాధరము.
6. కావ్యప్రకాశము.
7. రుద్రటునికావ్యాలంకారము.
8. కథాసరిత్సాగరము.
9. సాహిత్యదర్పణము.
10. కావ్యాదర్శము.
11. షడ్భాషాచంద్రిక.
12. వికృతివివేకము.
13. కవిశిరోభూషణము.
14. వాచస్పత్యము.
15. అమరకోశము.
16. గౌడవహము:—ముద్రకునిపీఠిక.
17. వీబరు (Weber's Indian Literature.)
18. దత్తుఁడు (Dutt's Ancient India.)
19. విల్సను (Wilson's Hindu Theatre.)
20. విల్లియంసు (Monier Willams' Sakuntala— Introduction.)
21. హృషీకేశశాస్త్రికృత ప్రాకృతవ్యాకరణము.
22. చంద్రశేఖరశతకము.
23. నన్నయభట్టీయము.
24. అప్పకవీయము.
25. శ్రీకాళహస్తిమాహాత్మ్యము.
26. మనుస్మృతి.
27. డ్రైడెను (Dryden.)
28. ముద్రారాక్షసము.
29. దశరూపకము.
30. రామాభ్యుదయము.
31. యయాతిచరిత్రము.
32. మనుచరిత్రము.
33. కవెల్ (Cowell's Introduction to Vararuchi's Prakrit Grammar.)
34. ప్రసన్నరాఘవ నాటకము.
35. సింగభూపాలీయము.
36. నరసభూపాలీయము.
37. కావ్యాలంకార చూడామణి

శ్రీ

గ్రామ్యభాషాప్రయోగనిబంధనము.

ఔచిత్యము సర్వోత్కృష్ట ప్రమాణము.

విద్వద్భిస్సేవితః సద్భిర్నిత్యమద్వేషరాగిభిః।
హృదయేనాభ్యనుజ్ఞాతో యోధర్మస్తన్నిబోధత॥ మనువు.

హృదయాభ్యనుజ్ఞచే నౌచిత్యము సూచితము. ధర్మార్థ కామ మోక్షములనెడు నాల్గు పురుషార్థములకును ధర్మమే కారణము. కాన నౌచిత్య బాహ్యమెల్ల శ్రేయోబాహ్యము. కావున శ్రేయస్సంపాదక విద్యలెల్ల నౌచిత్యానపేతములై యుండవలయును. ఔచిత్య విహీనములు ప్రమాణము గావు.

కావ్యము శ్రేయోర్థము.
"విశ్వశ్రేయఃకావ్యమ్." నన్నయ.

కావ్యాత్మ రసము.
"వాక్యంరసాత్మకంకావ్యమ్." విశ్వనాథుఁడు.

"తదదోషౌపరిష్కృతౌచవాగర్థౌ।
సావాగ్వ్యారసవృత్తిః।
సాధ్యోహిరసో యథాతథంకవిభిః॥" నన్నయ.

రసార్థము వాక్కు. వాగర్థము శబ్దశాస్త్రము. కావున ఔచిత్య విపరీతమగునెడల శబ్దశాస్త్రమప్రమాణము. ఔచిత్యరహితమైనచో ప్రమాణము:—

"'తజ్జా సమా చ దేశ్యా గ్రామ్యా చేయం చతుర్విధా భవతి'। అత్రేదం విచార్యమ్। త్రివిధైవ వికృతి రనియమాద్గ్రామ్యా భవతి। వర్ణన్యూన త్వాధికత్వాన్యాదృశత్వ లక్షణా। తథాచ చతుర్విధా భాషేతి గ్రామ్యయా సాకం వికృత్యాశ్చాతుర్విధ్యం వదతః శబ్దశాసనాచార్యస్య క్వచిద్వినియోగ ఇష్ట ఏవ। అన్యథా తత్పరిగణనం ముధా స్యాత్। వినియోగో హి నాన్యత్ర యుక్త ఇతి తత్తత్స్వభావవర్ణనే కార్యః। అత ఏవోక్త మథర్వణేన 'గ్రామ్యం తత్తద్విధా సాధు కళాకంఠముఖాహితాః' ఇతి."—కవిశిరోభూషణము.

"యుక్తః" అనుటయే తద్గమకము. ఇందువలన గ్రామ్య ప్రయోగంబునకు విషయంబును తదనుశాసనంబును ఉపన్యస్తమైనవి. ఇట్లు వ్యాకరణ శాస్త్రము ఆత్మరక్షకముగా ఆత్మప్రమాణముగా ఔచిత్యము నుపన్యసించుకొను చుండఁగా, ఔచిత్య ప్రసక్తమైన గ్రామ్యమును ప్రతిషేధింప వ్యాకరణ సూత్రోపన్యాసము చేయుట సరిగాదు.

అనుశాసనోపన్యాసముచేతనే ఈనిబంధనగ్రంథము సమాప్తమైనది; కాని, శిష్టసంవాద ప్రదర్శనార్థము దీని నించుకంత విస్తరించెదను.

ప్ర॥ గ్రామ్యప్రయోగమున కౌచిత్య మెట్లుకలిగినది?

ఉ॥ కావ్యశాస్త్రసృష్టి వినోదకరణముగా ప్రార్థింపఁబడినది.

భరతనాట్యశాస్త్రము I.

మహేన్ద్రప్రముఖైర్దేవై రుక్తఃకిలపితామహః
క్రీడనీయకమిచ్ఛామో దృశ్యంశ్రవ్యంచయద్భవేత్.
నచవేదవిహారోయం సంశ్రావ్యశ్శూద్రజాతిషు
తస్మాత్సృజాపరంవేదం పఞ్చమంసార్వవర్ణికమ్.
ఉత్తమాధమమధ్యానాం నరాణాంకర్మసంశ్రయమ్
హితోపదేశజననం ధృతిక్రీడాసుఖాదికృత్.
వేదవిద్యేతిహాసానా మర్థానాంపరికల్పనమ్
వినోదకరణం లోకే నాట్యమేతన్మయాకృతమ్.

మఱియు,

ఆనన్దనిష్యన్దిషురూపకేషు
వ్యుత్పత్తిమాత్రం ఫలమల్పబుద్ధిః।
యోఽపీతిహాసాదివదాహసాధుః
తస్మైనమఃస్వాదుపరాఙ్ముఖాయ॥ దశరూపకము.

ప్ర॥ అగుఁగాక. గ్రామ్యముచే వినోదము అనుభవసిద్ధమా?

ఉ॥ లోకవ్యవహారమందును కొన్నియెడల అనుభవసిద్ధమే. అనుకృతిచే ప్రయోగమందు నిశ్చితము. అనుకృతి కిట్టిప్రభావమెట్లన, అనుకార్యానుకృతుల సాదృశ్యబోధచే వినోదముకలుగును. అందులకై యనుకార్యము స్వభావసిద్ధమై ప్రసిద్ధమై యుండవలయును. కాననే స్వభావానుకృతియే నాట్యముగా వినోదకరణముగా బ్రహ్మచే నిబంధింపఁబడినది. ఈక్రింది భరతవాక్యములం గనుఁడు.

XIX.

ఇతివృత్తంహినాట్యస్య శరీరంపరికల్పితమ్.
యోఽయంస్వభావోలోకస్య నానావస్థాన్తరాత్మకః
సోఽఙ్గాద్యభినయైర్యుక్తో నాట్యకంత్వభిధీయతే.
యస్మాత్స్వభావఃసంహృత్య సాఙ్గోపాఙ్గగతిక్రమైః
ప్రయుజ్యతేజ్ఞాయతేచ తస్మాద్వై నాటకంస్మృతమ్.
లోకస్వభావంసంప్రేక్ష్య నరాణాంచబలాబలం
సంభోగంచైవయుక్తించ తతఃకుర్యాత్తునాటకమ్.

XXI.

యథాజన్తుఃస్వభావస్థం పరిత్యజ్యాన్యదైహికమ్
తత్స్వభావంహిభజతే దేహాన్తరముపాశ్రితః.
వేషేణవర్ణకైశ్చైవ చ్ఛాదితఃపురుషస్తథా
పరప్రభావంకురుతే యస్యవేషముపాశ్రితః.

XXII.

లోకసిద్ధంభవేత్సిద్ధం నాట్యంలోకాత్మకంత్విదమ్
దేవతానామృషీణాంచ రాజ్ఞాంలోకస్యచైవహి
పూర్వవృత్తానుచరితం నాట్యమిత్యభిధీయతే.
లోకస్యచరితంయత్తు * నానావస్థాన్తరాత్మకమ్
తదఙ్గాభినయోపేతం నాట్యమిత్యభిధీయతే.
ఏవంలోకస్యయావార్తా నానావస్థాన్తరాత్మికా
సానాట్యేసంవిధాతవ్యా నాట్యహేతోఃప్రయోక్తృభిః.
యానిశాస్త్రాణియేధర్మాః యానిశిల్పానియాఃక్రియాః
లోకధర్మప్రవృత్తాని నాట్యమిత్యభిసంజ్ఞితమ్.
నచశక్యంహిలోకస్య స్థావరస్యచరస్యచ
శాస్త్రేణనియమంకర్తుం నానాచేష్టావిధింప్రతి.
నానాశీలాఃప్రకృతయః శీలేనాట్యంవ్యవస్థితమ్
తస్మాల్లోకప్రమాణంహి జ్ఞేయం నాట్యంప్రయోక్తృభిః.

---

* వాక్కు—సయితము అవస్థయే.

XXVI.

స్వాభావికేనరూపేణ ప్రవిశేద్రఙ్గమణ్డపే
ఆత్మరూపంసమాచ్ఛాద్య వర్ణకైర్భూషణైరపి.
యాదృశంయస్యయద్రూపం ప్రకృత్యాతస్యతాదృశమ్
వయోవేషానురూపేణ ప్రయోజ్యం నాట్యకర్మణి.
యథాజీవః స్వభావంస్వం పరిత్యజ్యాన్య దైహికమ్
పరభావం ప్రకురుతే పరదేహముపాశ్రితః.
ఏవంబుధః పరంభావం సోస్మీతిమనసాస్మరన్
వేషవాగఙ్గలీలాభి శ్చేష్టాభిశ్చ సమాచరేత్.

I.

నాన్దీకృతౌమయా పూర్వమాశీర్వచనసంయుతా
తదన్తే * నుకృతిర్బద్ధాయథా దైత్యాస్సురైర్జితాః.
నానాభావోపసంపన్నం నానావస్థాన్తరాత్మకమ్
లోకవృత్తానుకరణం నాట్యమేతన్మయా కృతమ్.
యోఽయం స్వభావోలోకస్య సుఖదుఃఖసమన్వితః
సోఽఙ్గాద్యభినయోపేతో నాట్యమిత్యభిధీయతే.

XIII.

ధర్మీయాద్వివిధాప్రోక్తా మయాపూర్వం ద్విజోత్తమాః
లౌకికీనాట్యధర్మీచ తయోర్వక్ష్యామి లక్షణమ్.
స్వభావ భావోపగతం శుద్ధం త్వవికృతంతథా
లోకవార్తాక్రియోపేతమఙ్గలీలా వివర్జితమ్.
స్వభావాభినయోపేతం నానాస్త్రీపురుషాశ్రయమ్
యదీదృశం భవేన్నాట్యం లోకధర్మీతిసాస్మృతా.
యోఽయం స్వభావోలోకస్య సుఖదుఃఖక్రియాత్మకః
సోఽత్రాభినయ సంయుక్తో నాట్యధర్మీప్రకీర్తితా.

విశ్వనాథ కవిరాజు దృశ్యప్రబంధంబులనిట్లు నిర్వచించినాఁడు:—

దృశ్యశ్రవ్యత్వ భేదేనపునః కావ్యం ద్విధామతమ్.

---

* అనుకృతి యనఁగా రూపకము.

† వృత్తాన్తానుకరణమ్మనలేదు కనుఁడు.

‡ అభినయము చతుర్విధము, ఆంగికవాచికాది.

దృశ్యంతత్రాభినేయంస్యా ద్రూపారోపాత్తురూపకమ్.
భవేదభినయోవస్థానుకార స్సచతుర్విధః
ఆఙ్గికోవాచికశ్చైవ మాహార్యస్సాత్త్వికస్తథా.

భరతుఁడు నిట్లు వచించినాఁడు.—

VI.

రసభావాహ్యభినయా ధర్మీవృత్తిప్రవృత్తయః
సిద్ధిఃస్వరాస్తథాతోద్యం గానం రఙ్గస్యసంగ్రహః.
ఆఙ్గికోవాచికశ్చైవ మాహార్యస్సాత్త్వికస్తథా
చత్వారోఽభినయాహ్యేతే యేషునాట్యం ప్రతిష్ఠితమ్.

"A play ought to be a just image of human nature." *Dryden.*

కాళిదాసుఁడు:—

దేవానామిదమామనన్తి మునయఃకాన్తం క్రతుంచాక్షుషం
రుద్రేణేదముమాకృతవ్యతికరే స్వాఙ్గేవిభక్తంద్విధా
త్రైగుణ్యోద్భవ మత్రలోకచరితం నానారసందృశ్యతే
నాట్యంభిన్నరుచేర్జనస్యబహుధాప్యేకం సమారాధనమ్.

"త్రైగుణ్యోద్భవము" నాట్యము. తమోభూయిష్ఠులకు వాక్సంస్కారమరుదు గదా. ఇందువలన స్వభావానుకృతియే నాట్యమనియు, వినోదకరణమనియు, విశదముగదా. కావుననే కవిశిరోభూషణకారుఁడు 'తత్తత్స్వభావవర్ణనే' అని ఔచిత్యసమర్థకముగా స్వభావమునే చెప్పినాఁడు.

వేషవర్ణశ్మశ్రుక్రియాదికమునైతము తత్తత్స్వభావసిద్ధముగా నుండవలయునని భరతాచార్యుఁడు చెప్పియున్నాఁడు.

XXI.

దేశజాతివిధానేన వేషాణామపి కారయేత్
వేషంతథాచాభరణం క్షురకర్మపరిచ్ఛదమ్.
అనేనయుక్తో వేషః [illegible] నయిష్యతి
మేఖలారసనిబద్ధేన స్త్రీస్వాంగసముప [illegible].
తథా ప్రోషితకాన్తాసు మదనాభిహతాసు చ [illegible]
వేషో వై మలినః కార్యః శిరశ్చాప్యేకవేణికమ్.
వర్తనాచ్ఛాదితంరూపం స్వవేషపరివర్తితమ్
నాట్యధర్మప్రవృత్తం తు జ్ఞేయం తత్ప్రకృతిస్థితమ్.

వర్ణానాంతువిధింజ్ఞాత్వా తథాప్రకృతిమేవచ
కుర్యాదఙ్గస్యరచనాందేశ జాతివయఃశ్రితామ్.
దేవాగౌరాస్తుకర్తవ్యా వర్ణేచాప్సరసస్తథా
రుద్రార్కద్రుహిణ స్కన్దా స్తపనీయ సమప్రభాః.
దేశంకర్మచజాతించ పృథివ్యుద్దేశసంశ్రయమ్
విజ్ఞాయవర్తనాకార్యా పురుషాణాంప్రయోగతః.
కిరాతబర్బరా న్ధ్రాశ్చ ద్రవిడాఃకాశికోసలాః
పులిన్దాదాక్షిణాత్యాశ్చ ప్రాయేణత్వసితాఃస్మృతాః.
శకాశ్చ యవనాశ్చైవ పాహ్లావాబాహ్లికాస్తథా
ప్రాయేణగౌరాః కర్తవ్యా ఉత్తరాం పశ్చిమాందిశమ్.
బ్రాహ్మణాః క్షత్త్రియాశ్చైవ గౌరాఃకార్యాస్తథైవచ.

ఇట్టి యల్పవిషయములయందే స్వభావమును ఇంతనిపుణముగా ననుకరింపవలసియుండఁగా కావ్యస్వరూప సర్వస్వమనఁదగినదై ప్రయోగాంగములందు ప్రధానమయిన వాక్కు స్వభావసిద్ధముగా నుండవలదను మతము సమ్మతమెట్లగును?

ఆంధ్రకవుల యీవక్ష్యమాణోదాహరణంబులం బరికింపుఁడు:—

క॥ అల్లదెకంటేపానపాన। తెల్లనిగట్టుఱుతమబ్బుదేరెడుపాలమం।
దెల్లెడఁజూచినధరణీ। వల్లభసీరాము నేనవాలుమొకంబుల్॥ మనుచరిత్ర.

ఇందలి సీ శబ్దము గ్రామ్యము. దీనిని తద్భవమని సాధింప వ్యస్తప్రయోగ మెచటను లేదు.

శా॥ ఓసామీయిటువంటికొండదరిలోనెంటెంబులుల్సింగముల్
గానింబెట్టెడుకుట్రనట్టడవిలోఁగల్జువ్విక్రీనీడనే
యాసంగట్టితివేటిగడ్డనిలునీవాఁకొన్నచోఁగూడునీ
క్లేనుట్టంబులుతెచ్చిపెట్టుదురునీకిందేటికోలింగమా॥ శ్రీకాళ.

మొక్కేము సామి.— రామాభ్యుదయము.
నూసినామేలుబాగెము నేసినాము.— యయాతిచరిత్రము.

ఉ॥ శేరువవాడపిల్లినరిశింహుడితీరతమోఱుబోగము
మ్మోరులయాటనూస్తివరిముంగలదేముడదెంతయిద్దిలో।
తీరుపయాసగంటి మరితిత్తినిగుక్కడకూదువోడికా
లూరికెమొక్కబుద్దవునహోయనుమూర్ఖుఁడుచంద్రశేఖరా॥

షట్చక్రవర్తి చరిత్రమున నెంత గ్రామ్యమున్నదో కని యెఱుంగుఁడు.

గ్రామ్యముచ్చరింపరానిచో—"పుల్చు" కథ యెట్లుచెప్పఁగలము? నీచుఁడు తిట్టిన దుర్భాషలను న్యాయస్థానమందుఁదెలిపి యెట్లు వానికి దండన నేయింతుము? ప్రసక్తివచ్చినచో బాలమత్తాది భాషితములను యథాస్థితముగా నెట్లుతెల్పుదుము?

శిశువు-నానా, తప్పూవుదాదు. ఓయిబాబో గోయిందగోయింద ఎంతనీలోయి!

పిపిప్రియసనస్వయం ముముముఖాసవం దేహిమే
తతత్యజ దుదుద్రుతం భభభభాజనం కాఞ్చనమ్।
ఇతిస్ఖలితజల్పితం మదవశాత్కురఙ్గీదృశః
ప్రగేహసితహేతవేసహచరీభిరధ్యైయత॥ సరస్వతీకంఠాభరణధృతము.

పిపిప్రియేత్యాదులు అపశబ్దములేగదా.

"అనిదంప్రథమాశ్శబ్దాః సాధవఃపరికీర్తితాః.
తఏవశక్తివైకల్య ప్రమాదాలసతాదిభిః
అన్యథోచ్చారితాఃపుమ్భి రపశబ్దాఇతీరితాః." హరి

"హసితహేతవే" అనుపలుకుం దిలకింపుఁడు.

ఉదాహరణార్థము. 'అద్దాచెప్తాఁ' 'చంపేసి' అని ప్రయోగించిన పూర్వపక్షవాదులకు తత్ప్రయోగప్రయుక్తమైన ప్రత్యవాయ మెట్లుతప్పును? ఆగ్రామ్యము లేక వారికిని ఈవాదవ్యవహారము నిరూఢముకాఁలేదు గదా? అప్పకవిచెప్పిన "వ్యవహారహాని" యనుమాట నిట ననుసంధానముచేయుఁడు.

సంస్కృతరూపముల ప్రాకృతము సంస్కృతగ్రామ్యమే కదా.

భరతముని, **XVII.**

ఏవన్తుసంస్కృతంపాఠ్యం మయాప్రోక్తంసమాసతః
ప్రాకృతస్యతుపాఠ్యస్య సంప్రవక్ష్యామిలక్షణమ్.
ఏతదేవవిపర్యస్తం సంస్కారగుణవర్జితమ్
విజ్ఞేయంప్రాకృతంపాఠ్యం నానావస్థాన్తరాత్మకమ్.

[సంస్కారగుణవర్జితమ్మనుటయె గ్రామ్యమనుట. "సంస్కారార్థో నియమోఽనియమాద్గ్రామ్యం హిఘుత్త్వపభ్రంశః" అని నన్నయ.]

త్రివిధంతచ్చవిజ్ఞేయం నాట్యయోగేసమాసతః
సమానశబ్దంవిభ్రష్టం దేశీమతమథాపివా.
కమలామలరేణుతరఙ్గలోల సలిలాదివాక్యసంపన్నమ్
ప్రాకృతబన్ధేష్వేవం సంస్కృతమపియోగముపయాతి.

యేవర్ణాస్సంయుక్తా స్స్వరవర్ణా స్తనుతాంచాపి
గచ్ఛన్తిపదన్యస్తా స్తే విభ్రష్టాఇతిజ్ఞేయాః.

ఇటువెంబడి కొన్ని ప్రాకృతశబ్దములును కొన్ని వర్ణవిపర్యాస సూత్రములును చెప్పఁబడియున్నవి. అందువలన, ప్రాకృతమున కప్పటికి లక్షణములు లేనట్లు ఊహనీయమైయున్నది. ఇందువలన, 'ప్రాకృతాదులు సలక్షణభాషలుగాన ప్రయోగింపఁబడినవి' అనువాద మపాస్తము.

ఏవమేతత్తువిజ్ఞేయం ప్రాకృతంసంస్కృతంతథా
అతఊర్ధ్వంప్రవక్ష్యామి దేశభాషావికల్పనమ్.
భాషాచతుర్విధాజ్ఞేయా దశరూపేప్రయోగతః
సంస్కృతంప్రాకృతంచైవ యత్రపాఠ్యంప్రయుజ్యతే.
అతిభాషార్యభాషాచ జాతిభాషాతథైవచ
తథాజాత్యన్తరీచైవ భాషానాట్యేప్రకీర్తితా.
అతిభాషాతుదేవానా మార్యభాషాతుభూభుజామ్
సంస్కారపాఠ్యసంయుక్తా సమ్యగ్గ్రామప్రతిష్ఠితా.
వివిధాజాతిభాషాచ ప్రయోగేసముదాహృతా
మ్లేచ్ఛశబ్దోపచారాచ భారతంవర్షమాశ్రితమ్.

వారివారి గ్రామ్యము ప్రయోగింపవలసినదని భావము.

ఏలయింతప్రయాస, సంస్కృతమాత్రమునం దనియరాదా, యనిన,—

యాథజాత్యన్తరీభాషా గ్రామారణ్యపశూద్భవా
నానావిహఙ్గజాచైవ నాట్యధర్మీప్రయోగజా.

పశువిహంగభాషలుకూడ గ్రామ్యములఁట, మనుష్యులగ్రామ్యము గ్రామ్యము కాకుండునా?

జాతిభాషాశ్రయంపాఠ్యం ద్వివిధంసముదాహృతం
ప్రాకృతంసంస్కృతంచైవ చాతుర్వర్ణ్యసమాశ్రయమ్.
ధీరోద్ధతేధీరలలితే ధీరోదాత్తేతథైవచ
ధీరప్రశాన్తేచతథాపాఠ్యం యోజ్యన్తుసంస్కృతమ్.
ఏషామేవతుసర్వేషాం నాట్యకానాంప్రయోగజమ్
కరైరవ్యపదేశేన ప్రాకృతం తుప్రయోజయేత్.
ఐశ్వర్యేణప్రమత్తస్య ఐశ్వర్యేణప్లుతస్యచ
దారిద్ర్యేణప్రమత్తస్య దారిద్ర్యేణప్లుతస్యచ

ఉత్తమస్యాపిబ్రువతః ప్రాకృతంసంప్రయోజయేత్.
వ్యాజలిఙ్గప్రతిష్ఠానాం శ్రమణానాంతపస్వినామ్.
భిక్షుచక్రవరణానాం ప్రాకృతంసంప్రయోజయేత్.
బాలెగదోపసృష్టేచ స్త్రీణాంచప్రకృతౌతథా
నీచేమత్తేసలిఙ్గేచ ప్రాకృతంపాఠ్యమిష్యతే.
పరివ్రాణ్మునిశాన్తేషు వాక్యేషుశ్రోత్రియేషుచ
ద్విజాయేచైవలిఙ్గస్థాః సంస్కృతంతేషుయోజయేత్.
రాజ్ఞశ్చగణికాయాశ్చ శిల్పకార్యాస్తథైవచ
కాలావస్థాన్తరకృతం యోజ్యంపాఠ్యంతుసంస్కృతమ్.
నృపపత్న్యాభవేత్పాఠ్యం సంస్కృతంద్విజసత్తమాః.
క్రీడార్థంసర్వలోకస్య ప్రయోగస్యానుఖాశ్రయమ్
కలాభ్యాసాశ్రయంచైవ పాఠ్యంవేశ్యానుసంస్కృతమ్.
కాలోపచారజ్ఞానార్థం క్రీడార్థంపార్థివస్యతు
నిర్దిష్టంశిల్పకార్యాస్తు నాటకేసంస్కృతంవచః.

ఇట్లు వేశ్యాశిల్పకారికలకు ఔచిత్యముచేతనే సంస్కృతము పెట్టితిమని భరతమహాముని దండోరా వేయుచుండఁగా, "స్త్రీశూద్రాదులు సంస్కృత ముచ్చరింపరాని హేతువుచే వారికి ప్రాకృతము పెట్టఁబడినది" అనుట సరిగాదు.

ఆమ్నాయసిద్ధంసర్వాసాం శుభమప్సరసాంభవః
సంసర్గాద్దేవతానాంవై తద్ధిలోకోఽనువర్తతే.
ఛన్దతఃప్రాకృతంపాఠ్యం స్మృతమప్సరసాంభువి
మానుషీణాన్తుకర్తవ్యం కారణార్థవ్యపేక్షయా.
నబర్బరకిరాతాన్ధ్రద్రవిడాద్యానుజాతిషు
నాట్యయోగేతుకర్తవ్యం కావ్యంభాషాసమాశ్రయమ్.
జాతిష్వేతాసుసర్వాసు శుద్ధాసుచద్విజోత్తమాః
శౌరసేనీంసమాశ్రిత్య భాషాకార్యాతునాటకే.
అథవాఛన్దతఃకార్యా దేశభాషాప్రయోక్తృభిః.

దీనివలన మ్లేచ్ఛాదులభాషలు ప్రసక్తించినపుడు వానిని సాక్షాత్తుగా ప్రయోగింపరాదనియు, మనగ్రామ్యమునే మార్పులొనర్చి వారిభాషవలె చేయవలయుననియు, తెలుంగనగునుగదా. ఆంధ్రమందు అట్లు ప్రసక్తించినపుడు మనపెద్దలు అన్యభాషాశబ్దోపచారముగా రచించియున్నారు. శ్రీకాళహస్తి మాహాత్మ్యములో ధూర్జటి:—

సీ॥ బిజమాడు దేవరనిజకృపామహిమఁజె న్నారు నాయిల్లుబిడారు నీకు
నాకు నీపాదార్చనము నేయనడలింగ మూర్తి నేకు రెవచ్చిమూర్తమాడీ
యొడయచిత్తేశనాయనికి నీమజ్జన మాడుశివార్చనమాడ బేకు
విచ్చేయుఁడిదిబూదివీడియం బందుకో జంగమస్వామి నా సదనమునకు

గీ॥ నోగిరంబులు మంచిమేలోగిరమున నావంటిచెడఁబడఁడు మీరారగింపఁ
బ్రతిదినంబును జంగమార్చనము లేక తనువు వడనెల్ల రూపకందర్పయనఁగ॥

అప్పకవి—

క॥ నీతంబని దేశీయము । జాతీయంబును వచించు సమయమున నిజ
ఖ్యాతలభాషాకృతులను । ఖ్యాతిగ మ్లేచ్ఛోక్తులాదిగాఁగూర్తురజా॥

క॥ క్షితిమ్లేచ్ఛభాష ప్రకృతిగ । ర్హితమగునట్లయిన నీధరిత్రిని దానిన్
మతిరోసి విడువఁగూడదు । సతతము వ్యవహారహాని సంధిలుకతనన్॥—

అని సూత్రించి పై “ బిజమాడు” సీసమునే యుదాహరించినాఁడు.

ఏలయింత ప్రయాస, ఇన్నిభాషల రచింపనేల, భేదములను జ్ఞప్తియించుకొని రచించుట కడుం బ్రయాసము గాదా, ఏలకవుల నిట్లు వేఁపుట? యనిన:—

నానాదేశసముత్థం హి కావ్యం భవతి నాటకే.
మాగధ్యవన్తిజా ప్రాచ్యా శూరసేన్యర్ధమాగధీ
బాహ్లీకీ దాక్షిణాత్యా చ సప్త భాషాః ప్రకీర్తితాః.
మాగధీ తు నరేన్ద్రాణా మన్తఃపురనివాసినామ్
చేటానాం రాజపుత్రాణాం శ్రేష్ఠినాం చార్ధమాగధీ.
ప్రాచ్యా విదూషకాదీనాం ధూర్తానామప్యవన్తిజా
నాయికానాం సఖీనాం చ శూరసేనావిరోధినీ.
యోధనాగరకాదీనాం దాక్షిణాత్యాథ దీవ్యతామ్
బాహ్లీకభాషోదీచ్యానాం ఖసానాం చ స్వదేశజా.
శబరాణాం శకాదీనాం తత్స్వభావశ్చ యో గణః
శకారభాషా యోక్తవ్యా చణ్డాలీ పుల్కసాదిషు.
అఙ్గారకారవ్యాధానాం కాష్ఠయన్త్రోపజీవినామ్
యోజ్యా శబరభాషా తు కించి ద్వానౌకసీ తథా.
గవాశ్వాజావికోష్ట్రాది ఘోషస్థాననివాసినామ్
ఆభీరోక్తిః శాబరీ వా ద్రావిడీ ద్రవిడాదిషు.

సురఙ్గాఖనకాదీనాం సాణ్డీకారాగ్రరక్షిణామ్
వ్యసనే నాయకానాం స్యా దాత్మరక్షాసు మాగధీ.
నబర్బరకిరాతాన్ధ్రద్రవిడాద్యాసు జాతిషు
నాట్యప్రయోగే కర్తవ్యం కావ్యం భాషాసమాశ్రయమ్.

చెంచులు, గొల్లలు, చండాలురు, ఆటవికులు, సిపాయిలు, జూదరులు, బొగ్గుచేయువారు, వేటకాండ్రు, గుఱ్ఱపువాండ్రు, ఒంటెలవాండ్రు, ఉప్పరలు.— ఇట్టివారికి వారివారిభాషలు ప్రయోగింపుమని యిటనాదేశము. ఇట్టి విభాషాభేదములను సయితము మహర్షి యెంతయక్కఱతో నుపదేశించినాఁడో యరయుఁడు. ఈభాషయందుమాత్రము జాతిభేదములకు విభాషాభేదములు అక్కఱలేదా? అన్నిటికిని వ్యాకృతమే పెట్టినచో భేదములలవడునా? అజ్ఞాతములైన దూరదేశభాషలవలె శౌరసేనినిమార్చుకొను ప్రకారములరయుఁడు. అట్లే మనము మ్లేచ్ఛాదిభాషలవలె మన గ్రామ్యమునే ప్రసక్తింబట్టి మార్చుకొనవలయును.

గఙ్గాసాగరమధ్యే తు యే దేశాస్సంప్రకీర్తితాః
ఏకారబహుళాం తేషు భాషాం తజ్జ్ఞః ప్రయోజయేత్.
విన్ధ్యసాగరమధ్యే తు యే దేశాః శ్రుతిమాగతాః
నకారబహుళాం తేషు భాషాం తజ్జ్ఞః ప్రయోజయేత్.
సురాష్ట్రావన్తిదేశేషు వేత్రవత్యుత్తరేషు చ
యే దేశాస్తేషు కుర్వీత చకారబహుళామిహ.
హిమవత్సిన్ధుసౌవీరాన్యే చ దేశాస్సమాశ్రితాః
ఉకారబహుళాం తజ్జ్ఞస్తేషు భాషాం ప్రయోజయేత్.
చర్మణ్వతీనదీపారే యే చార్బుదసమాశ్రితాః
తకారబహుళాం నిత్యం తేషు భాషాం ప్రయోజయేత్.
ఏవం భాషావిధానస్తు కర్తవ్యం నాటకాశ్రయమ్
అత్ర నోక్తం మయా యచ్చ లోకాద్గ్రాహ్యం బుధైస్తు తత్.

“ లోకాద్గ్రాహ్యమ్.”— లక్షణాత్, వ్యాకరణాత్, అనలేదుగదా! ఇందువలన బర్బరాదిభిన్నములైన యీ దేశభాషలెల్ల గ్రామ్యములనియు, లక్షణహీనములనియు, వీనిని చక్కఁగ నెఱింగినవారు అట్లే ప్రయోగింపవలయుననియు, ఎఱుంగనివారు శౌరసేనినిని ఉక్తప్రకారమున మార్చుకోవలయుననియు, నాదేశము. ఈమర్యాదచే, ఆంధ్రరూపకములయందును గ్రామ్యభేదములం బ్రయోగించుట యావశ్యక

మనియు, అందులకు లోకమే ప్రమాణముగాని లక్షణగ్రంథము లనావశ్యకములనియు, జాత్యాదిభేదములను గ్రామ్యభాషాభేదములచే నిర్వహించుట యత్యంతావశ్యక మనియు, స్పష్టముగదా.

అగుఁగాక:—ప్రతిషేధవచనములకు అవకాశమెక్కడ? కలవుగదా పెక్కులు ప్రతిషేధోక్తులు, ఈక్రింది వికృతివివేకకారికలం గనుఁడు,—

తదల్పమపినోపేక్ష్యం కావ్యేదుష్టంకథంచన
స్యాద్వపుస్సుందరమపి శ్విత్రేణైకేనదుర్భగమ్.
గార్గ్యాఃకామదుఘాసమ్యక్ప్రయుక్తాస్మర్యతేబుధైః
దుష్ప్రయుక్తాపునర్గోత్వం ప్రయోక్తుస్సైవశంసతి.
శ్రుతేఽపశబ్దేప్రోక్తేవా ప్రమాదాత్పాణినింస్మరేత్
అథవాఫణినామీశం చిన్తయేద్బహుశోబుధః.
ప్రాకృతేషడ్విధేచాపి వాల్మీకింవామహేశ్వరమ్
ధ్యాయేదత్రతుమామేవ స్మరేత్పణ్డితసమ్మతః.
సన్మూలత్వాచ్చరూఢత్వాద్గృహీతత్వాచ్చసాధుభిః
నాపభ్రంశత్వమేతస్యా నియమాభావతస్తుతత్.
నివారణాయతస్యైవ ప్రవృత్తిర్విదుషామభూత్
కవితోపాశ్రితందోషం నైవకించిత్సహామహే.
కామంసర్వోప్యలంకారో రసమర్థేనిషిఞ్చతు
తథాప్యగ్రామ్యతైవైనం భారంవహతిభూయసా॥—

అని మదీయ ప్రతిపక్షవాదులు దృశ్యప్రబంధ నీచపాత్ర గ్రామ్య ప్రతిషేధపరముగా నీపాటు మాటిమాటికిం బాడుచున్నారు.

ఇది యుపక్రమపూర్వకముగా నీచపాత్రములకు ప్రయుక్తమైన గ్రామ్యమునకు ప్రతిషేధకముగాదు. "ప్రమాదాత్త" నియన్నది కనుఁడు. ఇది ప్రమాదముచే ఉపక్రమహీనముగా ప్రయోగించు నపశబ్దములకు ప్రతిషేధము.

"అగ్రామ్యతైవైనంభారంవహతి" యన్నచో గ్రామ్యమనఁగా నపశబ్దమని పూర్వపక్షులు భ్రమపడిరి. దీనితర్వాతిగ్రంథముం గనుఁడు.

* కన్యేకామయమానంమాం త్వంనకామయసేకథమ్

* "చుమ్బనం దేహి మే భార్యే కామచణ్డాలతృప్తయే" అని రసగంగాధరముం దుదాహరణము.

ఇతిగ్రామ్యోఽయమర్థాత్మా వైరస్యాయైవకల్పతే.
కామంకన్దర్పచణ్డాలో మయి వామాక్షి నిర్దయః.
త్వయినిర్మత్సరోదిష్ట్యే త్యగ్రామ్యోర్థోరసావహః.
శబ్దేపిగ్రామ్యతాస్త్యేవ సాసభ్యేతరకీర్తనాత్
యథా † యకారాదిపదం రత్యుత్సవనిరూపణే.
పదబన్ధానువృత్త్యావా వాక్యార్థత్వేనవాపునః
దుష్ప్రతీతికరం గ్రామ్యం యథాయాభవతఃప్రియా
ఖరంప్రహృత్యవిక్రాన్తః పురుషోవీర్యవానితి
ఏవమాదీనిశంసన్తి మార్గయోరుభయోరపి.
భగినీభగవత్యాది సర్వత్రైవానుగమ్యతే.
పామరాదిప్రయుక్తం య త్తద్గ్రామ్యమభిధీయతే.

ఈ "కామంసర్వోప్యా" దిప్రబంధ మెచటనుండి యథర్వణాచార్యుఁడు తెచ్చికొనెనో ఆ దండిప్రణీత కావ్యాదర్శముం గనుఁడు. దీనియర్థ మచ్చటివ్యాఖ్యలచే స్పష్టమగును. దీనికిని "గ్రామ్యం తత్తద్విధౌ సాధు" అను ననుశాసనమునకును ఉత్సర్గాపవాద న్యాయకల్పనము సాధువుగాదు. "తత్తద్విధౌ" అనుటచే సోపక్రమమునకు అనుశాసనము, "ప్రమాదాత్" అనుటచే నిరుపక్రమమునకునిషేధము, అని సిద్ధాంతము. పూర్వపక్షుల నిషేధప్రమాణాభాసములు సమాప్తప్రాయములే. అనుపక్రమస్థలమందు పెద్దల నిషేధవచనముల నేను చెప్పెదను వినుఁడు.

మహాభాష్యమందు—

తేఽసురాః హేలయోహేలయ ఇతి కుర్వన్తః పరాబభూవుస్తస్మాద్బ్రాహ్మణేన నమ్లేచ్ఛితవై నాపభాషితవై । మ్లేచ్ఛోహవా ఏషయదపశబ్దః । మ్లేచ్ఛామాభూమే త్యధ్యేయం వ్యాకరణమ్॥

ఏకైకస్యశబ్దస్యబహవోఽపభ్రంశాః।తద్యథా గౌరిత్యస్య గావీగోణీగోతాగోపోతలికే త్యేవమాదయోఽపభ్రంశాః॥

సమానేచార్థేశాస్త్రాన్వితోఽశాస్త్రాన్వితస్య నివర్తకోభవతి । తద్యథా । దేవదత్తశబ్దో దేవదిణ్ణశబ్దం నివర్తయతి న గావ్యాదీన్॥—

వీనివలన ప్రాకృతభాష నెఱింగినవారికి ఇట ప్రాకృతశబ్దములే అపభ్రంశములుగా గ్రామ్యములుగా ప్రయోగానర్హములుగా తెల్పఁబడినవని విశదమగును.

† ఇది "పీఁకుట" వంటిది.

"గ్రామ్యంహియత్త్వపభ్రంశః"

"శాస్త్రేతుసంస్కృతాదన్య దపభ్రంశతయోదితమ్"

కానసే భోజరాజు ప్రాకృతాది ప్రయోగావసరమందు సమాధానముగా అమ్లేచ్ఛితవ్యవ్యవస్థను చెప్పినాఁడు. భాష్యమందిట్లు ప్రత్యవాయజనకములుగా నపభ్రంశములుగా పేర్కొనంబడిన యాప్రాకృతములనే సుఁడీ నిషేధగ్రహయాళువులు సలక్షణములనియు సలక్షణత్వ కారణముచే దృశ్యప్రబంధములఁ బ్రయుక్తములాయెననియు వాదించుచున్నారు. ప్రతిషేధమునకు విషయము మహాభాష్యముననే చెప్పఁబడియున్నది.—

యదప్యుచ్యతేఆచారేనియమఇతి। యాజ్ఞేకర్మణిసనియమః। ఏవంహి శ్రూయతే। యర్వాణస్తర్వాణోనామ ఋషయోబభూవుః। ప్రత్యక్షధర్మాణఃపరావరజ్ఞాఃవిదితవేదితవ్యాః అధిగతయాథాతథ్యాః। తేతత్రభవన్తోయద్వానస్తద్వానఇతిప్రయోక్తవ్యేయర్వాణస్తర్వాణఇతిప్రయుఞ్జతే। యాజ్ఞేకర్మణిపునర్నాపభాషన్తే। తైఃపునరసురైర్యాజ్ఞేకర్మణ్యపభాషితం తతస్తేపరాభూతాః॥—

యాజ్ఞకర్మయందు ప్రతిషేధము. భోజరాజు మతాంతరసంకలనార్థము "నమ్లేచ్ఛితవ్యంయజ్ఞాదౌ" అని ఆది శబ్దముం బెట్టినాఁడు.

శబ్దకౌస్తుభమందు—

యాజ్ఞికాఃపఠన్తి। ఆహితాగ్నిరపశబ్దంప్రయుజ్యప్రాయశ్చిత్తీయాంసారస్వతీమిష్టింనిర్వపేదితి॥—

ప్ర॥ అట్లేని, ప్రబంధములందు ఉపక్రమహీనముగా గ్రామ్యము పెట్టవచ్చునా?

ఉ॥ పెట్టఁగూడదని "ప్రమాదాత్" అనుచోటనే తెల్పినాఁడఁగదా. ఆదిశబ్దముచే భోజరాజుకూడ కూడదని తెల్పినాఁడు.

ప్ర॥ అట్లేని, తత్తజ్జాతి స్వభావ వర్ణనమందు పెట్టుట విరుద్ధము కాదా?

ఉ॥ కాదు. అనుకరణప్రభావముచేత నది సురక్షితము.

"అదుష్టతానుకరణేతుసర్వేషామ్।
వక్త్రాద్యౌచిత్యవశాద్దోషోపిగుణఃక్వచిత్॥". మమ్మటుఁడు.

"వక్త్రాద్యౌచిత్యవశాత్త" నుమాటను మఱవకుఁడు.

"అనుకారేతుసర్వేషాం దోషాణాంనైవదోషతా." విశ్వనాథకవిరాజు.

రుద్రటకారిక సవ్యాఖ్యావతారిక.—

అథ సర్వేషామేవ శబ్దదోషాణాం విషయవిశేషే సాధుత్వం దర్శయితుమాహ:

అనుకరణభావమవికల। మసమర్థాదిస్వరూపతోగచ్ఛత్।
నభవతిదుష్టమతాదృ। గ్విపరీతక్లిష్టవర్ణంచ॥

అసమర్థాదిదోషైర్దుష్టమపిపదంవాక్యం వా పరిపూర్ణం స్వరూపతోనుక్రియమాణం దోషాయనభవతి। యథావికటనితమ్బాయాః పతిమనుకుర్వాణా సఖీప్రాహ:

కాలేమాషంసస్యేమాసం। వదతిశకాశంయశ్చసకాశమ్।
ఉష్ట్రేలుమ్పతిరంవాషంవా। తస్మైదత్తావికటనితమ్బా॥

శబ్దకౌస్తుభమందు —

అథసాదిత్వాదసాధుతే త్యాగ్రహస్తథాపినక్షతిః। శబ్దస్వరూపపరత్వాత్। అనుకరణానాం సర్వత్రసాధుతాభ్యుపగమాత్! నహి హేలయో హేలయ ఇతిశ్రుతిపాఠోపి ప్రత్యవాయజనకః। శబ్దస్వరూపమాత్రపరా ఏతే భిన్నా ఏవ సాధవశ్చేతి తుల్యమ్॥... అనుకరణానామనుకార్యేణార్థవతాం సర్వత్ర సాధుతాభ్యుపగమాత్.

వార్త్తికము.

అనుకరణం హి శిష్టాశిష్టాప్రతిషిద్ధేషు యథా లౌకిక వైదికేషు.

భాష్యము.

అనుకరణం హిశిష్టస్య సాధుభవతి; అశిష్టాప్రతిషిద్ధస్య వా నైవ తద్దోషాయ భవతి నాభ్యుదయాయ। యథాలౌకికవైదికేషు।యథాలౌకికేషువైదికేషుచ కృతాన్తేషు। లోకేతావత్।య ఏవమసౌదదాతియ ఏవమసౌయజతే య ఏవ మసావధీత ఇతితస్యానుకుర్వన్ దద్యాచ్చ యజేత చాధీయీతచ సోఽప్యభ్యుదయేన యుజ్యతే। వేదేపి యఏవం విశ్వసృజస్సత్రాణ్యధ్యాసత ఇతితేషామనుకుర్వన్ తద్వత్సత్రాణ్యధ్యాసీత సోప్యభ్యుదయేనయుజ్యతే। అశిష్టాప్రతిషిద్ధంయథా। యఏవ మసౌహిక్కతి యఏవమసౌ హసతి యఏవమసౌకణ్డూయతీతి తస్యానుకుర్వన్ హిక్కేచ్చ హసేచ్చ కణ్డూయేచ్చ నైవతద్దోషాయస్యాన్నాభ్యుదయాయ। యస్తుఖల్వేవమసౌ బ్రాహ్మణంహన్తి య ఏమసౌ సురాంపిబతీతి తస్యానుకుర్వన్ బ్రాహ్మణం హన్యాత్ సురాంవాపిబేత్ సోపిమన్యేపతితస్స్యాత్॥ విషమ ఉపన్యాసః॥ యశ్చైవంహన్తి యశ్చానుహన్తిఉభౌతౌహతః। యశ్చపిపిబతి యశ్చానుపిబతి ఉభౌతౌపిబతః। యస్తుఖల్వేవమసౌ బ్రాహ్మణంహన్తి ఏవ మసౌ సురాం వా పిబతీతి తస్యానుకుర్వన్ స్నాతానులిప్తో మాల్యగుణకణ్ఠః కదలీస్తమ్భంఛిన్ద్యాత్ పయోవాపిబేత్ నసమన్యే పతితఃస్యాత్। ఏవమిహాపి య ఏవమసావపశబ్దం ప్రయుఙ్క్తే ఇతితస్యానుకుర్వన్నపశబ్దంప్రయుఞ్జీత సోఽప్యపశబ్దభాక్స్యాత్।అయంత్వన్యోపశబ్ద పదార్థకః శబ్దోయ

దర్థ ఉపదేశః కర్తవ్యః। నచాపశబ్దపదార్థకః శబ్దోఽపశబ్దో భవతి। అవశ్యం చైతదేవం విజ్ఞేయమ్। యోహిమన్యతేఽపశబ్దపదార్థకః శబ్దోఽపశబ్దో భవతీతి అపశబ్ద ఇత్యేవ తస్యాపశబ్దస్స్యాత్ । నచైషోఽపశబ్దః॥

ఇందులకు శబ్దకౌస్తుభము—

యత్తు ద్వితీయప్రయోజన నిరాకరణార్థం వార్తికమ్ । అనుకరణంహిశిష్టాశిష్టాప్రతిషిద్ధేష్వితి । తస్యాయమర్థః । శిష్టస్యసాధోరనుకరణంసాధ్వేవ । అశిష్టంచతదప్రతిషిద్ధంచ సాధ్వసాధుబహిర్భూతం టిఘుభాది తస్యానుకరణ మప్యసాధ్వేవేతి । ఇదంతుభాష్యేదూషితమేవ । హేలయో హేలయ ఇత్యాదీనాం శిష్టపరిగృహీతానా మసాధుతాయాం బీజాభావాత్ । నహ్యపశబ్దవాచకత్వమాత్రేణ తథాత్వమ్। అపశబ్ద ఇత్యస్యాప్యసాధుతాపత్తేః । నచప్రకృతివదనుకరణమి త్యనేనాసాధుతాతిదేశః । అశాస్త్రీయస్యాతిదేశాయోగాదితిదిక్ । తస్మాద్వార్తికకృతా దూషితమపి ద్వితీయప్రయోజనం భాష్యరీత్యాస్థితమ్॥—

భరతమహర్షి మదానుకృతినిట్లు చెప్పుచున్నాఁడు.

VII.

త్రివిధస్తుమదః కార్య స్తరుణోమధ్యస్తథావకృష్టశ్చ
కరణంపఞ్చవిధంస్యా త్తస్యాభినయఃప్రయోక్తవ్యః.
కశ్చిన్మత్తోగాయతి రోదితికశ్చిత్తథాహసతికశ్చిత్
పరుషవచనాభిధాయీ కశ్చిత్కశ్చిత్తథాస్వపితి.
ఉత్తమసత్త్వశ్శేతే హసతిచగాయతిచమధ్యమప్రకృతిః
పరుషవచనాభిధాయీ రోదిత్యపిచాధమప్రకృతిః.
రఙ్గేపిబతఃకార్యా మదవృద్ధి ర్నాట్యయోగమాసాద్య।
కార్యోమదక్షయోవై యః ఖలుపీత్వాప్రవిష్టస్స్యాత్ ॥

సురాపానానుకరణము స్వర్గమిచ్చునఁట! అపశబ్దానుకరణము నరకమునం గూల్చునఁట! అనుకరణము కూల్పదు.

భూరిభారభరాక్రాన్తః స్కన్ధోబాధతి కింతవ।
నచైష బాధతే స్కన్ధ స్తవ బాధతి బాధతే॥

ఇందు తొలి "బాధతి" యేగదా పరిహాసింపఁబడుచున్నది, ప్రత్యవాయ జనకంబు నగుచున్నది.

ప్రాకృతములు గ్రామ్యములన మఱికొన్ని ప్రమాణములు.

కథాసరిత్సాగరము.

వార్యమణోరుపాతత్ర పఞ్జరస్థైశ్శుకైరపి
ప్రవిశ్యసదదర్శాన్త ర్దేవీంతామ్మన్యుపీడితామ్.
వామహస్తతలన్యస్త విషణ్ణవదనామ్బుజామ్
స్వచ్ఛముక్తాఫలనిభైః పతద్భిర్బాష్పబిన్దుభిః.
"జఇవిరహేణసహిజ్జఇ మాణోవరివజ్జణీఓ తే
విరహోహిఅఅసహిజ్జఇ మాణోపరివడ్ఢణీఓ తే.
ఇఅజాణిఊణనిఉణం చిట్ఠసు ఓలమ్బిఊణఇక్కదరమ్
ఉహఅతడదిణ్ణపాఓ మజ్ఝణివడిఓధువంవిణిస్సిహిసి."
ఇతీమంద్విపదీఖణ్డం పఠన్తీంసాశ్రుగద్గదమ్
నిర్యద్దన్తాంశుహారిణ్యా గిరాపభ్రంశముగ్ధయా.
విలోక్యతాంతథాభూతాం కోపేపిచమనోరమాం
ఉపాయయాసలజ్జశ్చ సభయశ్చసభూపతిః.

ఇట మహారాష్ట్రిభాషను అనఁగా ఉత్తమప్రాకృతమును అపభ్రంశమని వ్యవహరించియున్నారు, కనుండు.

"ప్రాకృత—నాటకాదౌప్రసిద్ధే అపభ్రంశశబ్దభేదే, ప్రాకృత భాషాయా స్సంస్కృతశబ్ద ప్రకృతికత్వాత్ తథాత్వమ్" అని బృహదభిధానము. 'అపభ్రంశోఽపశబ్దస్స్యాత్' అమరుఁడు. 'సంస్కృతాదపభ్రశ్యతి' అనిరామాశ్రమి. "శాస్త్రేతు సంస్కృతాదన్య దపభ్రంశతయోదితమ్" అని దండి. "సంస్కారార్థో నియమోఽనియమాద్గ్రామ్యం హియ స్త్వపభ్రంశః" అని నన్నయ.

WEBER.

"The more the language of the *grammatically educated* gained on the one hand in purity, and in being purged of every thing not strictly regular, the more foreign did it become on the other hand to the usage of the majority of the people who were *without grammatical training*. In this way a *refined language* gradually disconnected itself from the *vernaculars*, as more and more the *exclusive property of the higher classes of the people*; the estrangement between the two growing more and more marked, as the popular dialect in its turn underwent further development. This

took place mainly under the influence of those aboriginal inhabitants who have been received into the Brahmanical community; who it is true little by little exchanged their own language for that of their conquerors, but not without importing into the latter a large number of new words and of phonetic changes and in particular very materially modifying the pronunciation. This last was all the more necessary, as the numerous accumulations of consonants in the Aryan Bhasha presented exceeding difficulties to the natives; and it was all easier, as there had evidently prevailed within the language itself from an early period, a tendency to clear away these troublesome encumbrances of speech, a tendency to which, indeed, *the study of Grammar* imposed a limit so far as the educated portion of the Aryans was concerned, but which certainly maintained itself and by the very nature of the case continued to spread amongst the people at large."

దీనివలన ప్రాకృతము సంస్కృతగ్రామ్యమని విశదము.

మోనియర్ విల్లియమ్సు (Monier Williams) గారు తమ యంగ్లశాకుంతలావతారికయందు ప్రాకృతభాషలను 'Colloquial Sanskrit' అని వ్యవహరించిరి. 'Colloquial' అనఁగా నేమో బ్రౌనుదొరగారు తమ నిఘంటువులో నిట్లు తెల్పినారు:—Colloquial, adj. సామాన్యమైన, గ్రామ్యమైన;—language రూఢిగావుండేమాటలు, గ్రామ్యభాష, సామాన్యభాష, అనగా కావ్యమందు రాని భాష.

శంకరపాండురంగ పండితులవారు ఎమ్. ఏ. 'గౌడవహము' అను ప్రాకృతకావ్యము నవతారికయందిట్లు వ్రాసినారు.—

"The latter [Prakrit Poets] ... ... had necessarily to study their matter more carefully in order to make up thereby the deficiencies and the disadvantages attendant upon the use of the *Vulgar Tongues*."

ఇందు "Vulgar tongues" అనుమాటను మఱవకుఁడీ.

ఆగ్రంథమందే మఱల:—

"When we are on this subject we must not forget that only a few of the dialects in which the Prakrit of the ancient days existed, have been *cultivated by being written in by some celebrated poets or authors* and thereby brought to the front, while others which existed side by side with them have been neglected and allowed to die away."

"Cultivated" అనుటచేతను, "Vulgar tougues" అనుటచేతను ప్రాకృతముల గ్రామ్యత్వము లక్షణహీనత్వమును విశదములు.

దత్తగారు (Dutt.)—

"This then is a sufficiently clear and definite fact, which is invaluable to the historian of India. We know the *spoken tongue of the Vedic aje*, which has been preserved in the simplest and most beautiful hymns of the Rig Veda. We know the spoken tongue of the Epic Age, which has been preserved in the prose Brahmanas and Aranyakas. After 800 B. C., there was a growing *divergence between the spoken and the written tongue*. Learned Sutras were composed in the old *Grammatical Sanskrit*, while *the people spoke* and Gautama preached in the 6th century B. C., in a somewhat simpler and more fluent language. What that language was we know from the edicts of Asoka, for the spoken tongue could not have changed very much from 477 B. C., when Gautama died, to 260 B. C., when Asoka reigned. *The spoken language* of the third or Rationalistic Period, was an early form of *Pali*, by whatever names (*Magadhi &c.*) Antiquarians may choose to call it. And varieties of this language continued to be the spoken tongue of Northern India during the 4th or Buddhist Period.

"In the fifth or the Puranic Period the *Pali* had been considerably altered and *formed into the different Prakrit dialects which we find in the dramas of this period.* The grammatical forms of the Prakrit differ more widely from the Sanskrit than those of the Pali, and historically too, we know that *the spoken language of Kalidasa's heroins was later than the spoken language of Asoka.*"

ఇటు నిట్లు మార్పులుచెప్పుటచే ప్రాకృతము లక్షణబద్ధము కాదని తెలియుచున్నది.

కాళిదాసుని కాలముంగూర్చి వీబరు (Weber) ఇట్లు తెల్పుచున్నాఁడు.—

"The form in which the popular dialects appear, and which as compared with the inscriptions of Piadasi, is extraordinarily degraded, not unfrequently coinciding with the present form of the vernaculars, brings us down to a period at any rate several centuries after Christ."

దీనివలన రూపకములందలి ప్రాకృతము ఆయా కాలపు సంస్కృతగ్రామ్యమని విశదముగదా.

మఱియు దీనినిగూడ నరయుఁడు:—హృషీకేశ శాస్త్రిగారు తమప్రాకృత వ్యాకరణావతారిక యందిట్లు వ్రాసియున్నారు.

"Lalla in his commentary on Mrichchakati says:—కేషాంచిన్మతే చతస్రోభాషాః। శౌరసేన్యవన్తిజా ప్రాచ్యామాగధ్యః। కేషాంచిన్మతే, మాగధ్యవన్తిజాప్రాచ్యా శూరసేన్యర్ధమాగధీ। బాహ్లీకీదాక్షిణాత్యాచ సప్తభాషాః ప్రకీర్తితాః॥ It is obvious from the above that the number of Prakrita dialects increased gradually and *not all at once*."

అగ్రంథముననే:—

"Whether the pure Sanskrit Language remained a spoken dialect for any length of time even in its native land, the Brahmavarta, seems to be open to question. But tnat the learned and the higher classes long coutinued to use it in their dialy conversation and exchange of thought, may be assumed from the Universal practice of the dramatists in putting the Divine language into the mouth of their higher personages."

ఋజుబుద్ధులకు ఇట్లు రూపకమర్యాదనుబట్టి ప్రాకృతములు ఆయానీచజనులు లోకములో భాషించుచుండిన గ్రామ్యములనుసూహ న్యాయ్యమై యున్నది.

మఱల అగ్రంథమందె:—

"It was the peculiarity of our ancient forefathers to bind every practice by rigid rules, so that *even when the reality had ceased to exist*, no departure was allowed from the practice of dramatic representation having the sanction of ages. In the same manner any *uniformity* or fanciful excellence which they thought they had discovered in *a people speaking a particular dialect* came to be regarded as inherent in them for ever afterwards, and the work of a dramatist who ventured *to violate any such recognized principles was pronounced unfit to be considered a classic.*

"Mark how boldly and dogmatically the author of Sahityadarpana regulates the application of the different Prakrit dialects in a drama. 'High born and educated persons must speak Sanskrit and women similarly circumstanced are to speak the Souraseni dialect. These latter, however, should employ the Maharashtri in their songs and Verses. The Magadhi is mentioned as the tongue of those who move in the inner apartments of a king. The dialect of servants, princes and merchants is the Half-Magadhi. The Prachya [Eastern or Goudiya] is the dialect of the Vidushaka and others, and the Abanti of the gamesters. Dravidi or the Southern dialect is spoken by the soldiers and gamblers. The Sakari must be used by the left-hand brother-in-law of kings, by the Sakas and others. The Vahliki dialect belongs to the people of Northern India, and the Chandali to the Chandalas and others. The Abhiri and Sabari are spoken by workers upon wood and by charcoal-makers. The Paisachi is the tongue of the Pisachas and also of female attendants.'"

"Even when the *reality* had ceased to exist" అనుటచే నీభాషలనెల్ల నాయాగ్రామ్యజనులు భాషించుచుండిరనియు ఆహేతువుచే నవి వారివారికి రూపకములం బ్రయుక్తమాయెననియు విశదము. మఱియు ఈభాషలు అంతరించిన యనంతరము నయితము భాషాభేదానిర్వహణము దోషముగాను కావ్యత్వభంజకముగాను లాక్షణికులుతలంతురని హృషీకేశపండితులు వ్రాసినవ్రాఁతను మదింజేర్పుఁడు.

భరతముని ప్రకరణలక్షణమునం జెప్పిన నియమముం గనుఁడు.—

XVII.

యది వాప్రకరణయుక్త్యా వేశకులస్త్రీకృతోపచారం స్యాత్।
<u>అవికృతభాషాచారం</u> తత్రతుపాఠ్యంప్రయోక్తవ్యమ్॥

ఇందు "అవికృతభాషాచారమ్" [భాషాచారములు మార్పక] అను విశేషణము పూర్వోక్తమయిన 'reality' అనుమాటతోఁ దులఁదూఁగుచున్నది.

కథాసరిత్సాగరములోని యీ 'మోదకైస్తాడయ' కథను వినుఁడు:—

అథైకాతస్యమహిషీ రాజ్ఞఃస్తనభరాలసా
శిరీషసుకుమారాఙ్గీ క్రీడన్తీక్లమమభ్యగాత్.
సాజలైరభిషిఞ్చన్తం రాజానమసహాసతీ
అబ్రవీన్మోదకైర్దేవ పరితాడయమామితి.
తచ్ఛ్రుత్వామోదకానాశు ద్రుతమానాయయద్భహూన్.
తతోవిహస్యసారాజ్ఞీ పునరేవమభాషత.
రాజన్నవసరఃకోఽత్ర మోదకానాంజలాన్తరే
ఉదకైస్సిఞ్చమాత్వంమా మిత్యుక్తంహిమయాతవ.
సంధిమాత్రంనజానాసి మాశబ్దోదకశబ్దయోః
నచప్రకరణంవేత్సి మూర్ఖస్త్వంకథమీదృశః.

ఇత్యుక్తస్సతయా రాజ్ఞ్యా శబ్దశాస్త్రవిదా నృపః
పరివారే హసత్యస్త ల్లజ్జాక్రాన్తో ఝగిత్యభూత్.

... ...

తతోహమవదం రాజన్ వర్షైర్ద్వాదశభిస్సదా
జ్ఞాయతే సర్వవిద్యానాం ముఖం వ్యాకరణం నరైః.
అహం తు శిక్షయామి త్వాం వర్షషట్కేన తద్విభో.
శ్రుత్వైవ తత్సహసా సేర్ష్యం శర్వవర్మా కిలావదత్.
సుఖోచితో జనః క్లేశం కథం కుర్యాదియచ్చిరమ్.
తదహం మాసషట్కేన దేవ త్వాం శిక్షయామి తత్.
శ్రుత్వైవైతదసంభావ్యం తమవోచమహం రుషా
షడ్భిర్మాసైస్త్వయా దేవః శిక్షితశ్చేత్తతో మయా
సంస్కృతం ప్రాకృతం తద్వత్ దేశభాషా చ సర్వథా
భాషాత్రయమిదం త్యక్తం యన్మనుష్యేషు సంభవేత్.

అవిద్వాంసుఁడైన శాతవాహనుఁడు దేవియొక్క సంస్కృత భాషితమును [సంధి వెలిగా నేనియు] గ్రహించెననుటచేతను, ప్రాకృత దేశభాషలు రెండే ఇఁకనుండిన వనుటచేతను, రాజు ప్రాకృతభాషి యనియు తదీయప్రాకృతము సంస్కృత గ్రామ్య మనియు విశదముగదా.

ముద్రారాక్షసములో పాములవాఁడొకండు ప్రాకృతకవి.

ఈ రుద్రటకారికా తద్వ్యాఖ్యలం గనుఁడు:—

ప్రాకృతసంస్కృతమాగధ పిశాచభాషాశ్చ శూరసేనీ చ।
షష్ఠోఽత్ర భూరిభేదో దేశవిశేషాదపభ్రంశః॥

సకలజగజ్జన్తూనాం వ్యాకరణాదిభిరనాహితసంస్కారః సహజో వచనవ్యాపారః ప్రకృతిః తత్ర భవం సైవ వా ప్రాకృతమ్। 'ఆరిసవఅణే సిద్ధం దేవాణం అద్ధమాగహా వాణీ' ఇత్యాదివచనాద్ వా ప్రాక్పూర్వం కృతం ప్రాకృతమ్। బాలమహిళాదిసుబోధం సకలభాషానిబన్ధనభూతం వచనముచ్యతే। మేఘనిర్ముక్తజలమివైకస్వరూపమ్। తదేవ చ దేశవిశేషాత్సంస్కారకరణాచ్చ సమాసాదితవిశేషం సత్ సంస్కృతాద్యుత్తరవిభేదానాప్నోతి। పాణిన్యాదివ్యాకరణోదిత శబ్దలక్షణేన సంస్కరణాత్సంస్కృతముచ్యతే। తథా చ ప్రాకృతభాషైవ కించిద్విశేషలక్షణాన్మాగధికా భణ్యతే। ....తథా ప్రాకృతమేవ కిఞ్చిద్విశేషాద్పైశాచికమ్।......... శూరసేన్యపి ప్రాకృతభాషైవ।......

తథా ప్రాకృతమేవాపభ్రంశః। స చాన్యైరుపనాగరాభీరగ్రామ్యత్వభేదేన త్రిధోక్తః। తన్నిరాసార్థముక్తం భూరిభేద ఇతి। కుతః దేశవిశేషాత్ కారణాత్। తస్య చ లక్షణం లోకాదేవ సమ్యగవసేయమ్.

ఇట "లోకాదేవ" యనుమాట పరహాలమూటగదా. ఇందువలన అపభ్రంశము రూపకములందు ప్రయోక్తవ్యమగుటకు వ్యాకరణశాస్త్ర పరిష్కారము హేతువుగాదని విశదముగదా. ఇది గ్రామ్యమయ్యును కవిప్రయోగానర్హమయ్యును రూపకమర్యాదంబట్టి పాత్రోచితముగా ప్రయోక్తవ్యమాయెననం ప్రమాణముం గనుఁడు:—

షడ్భాషాచన్ద్రిక.

అపభ్రంశస్తు భాషాస్యా దాభీరాదిగిరాం చయః
కవిప్రయోగానర్హత్వా న్నాపశబ్దస్స తు క్వచిత్.

తథా చోక్తం దణ్డినైవ:—

ఆభీరాదిగిరః కావ్యే ష్వపభ్రంశ ఇతి స్మృతాః
శాస్త్రే తు సంస్కృతాదన్య దపభ్రంశతయోదితమ్.
అపభ్రంశస్తు చణ్డాల యవనాదిషు యుజ్యతే
నాటకాదావపభ్రంశ విన్యాసస్యాసహిష్ణవః
అన్యే చణ్డాలకాదీనాం మాగధ్యాదిప్రయుఞ్జతే.

ఈ ప్రకరణమువలన, అపభ్రంశముచే మడిచెడు నన్న నీరసులు పూర్వంబునుం డిరనియు దణ్డ్యాచార్యప్రభృతి రసజ్ఞులు వారిని దండించి ఆభాషను రూపకములందు నెక్కొల్పిరనియునుం గూడ విశదము. అటుతర్వాత దానికిం గలిగిన వైభవముం గనుఁడు:—అపభ్రంశమహాకావ్యము మహాభారత సేతుబంధములవెంబడి పరిగణితమైయున్నది.

సాహిత్యదర్పణము:—

అస్మిన్నార్షే పునస్సర్గా భవన్త్యాఖ్యానసంజ్ఞికాః.
అస్మిన్ =మహాకావ్యే, యథా మహాభారతమ్.

[సేతుబన్ధాదిక మిట నుక్తము.]

అపభ్రంశనిబన్ధేస్మిన్ సర్గాః కడబకాభిధాః
తథాపభ్రంశయోగ్యాని ఛన్దాంసి వివిధాన్యపి.

యథా కర్ణపరాక్రమః.

ఇందులకు బాలెంతైనుగారి హూణానువాదము:—

TEXT.

A great poem in a *Corrupt dialect* (Apabhramsa).

No 562. The Cantos belonging to a great poem written in any of the *Corrupt dialects* (Apabhramsa) are styled Kadavakas. A variety of Metres befitting the *Corrupt dialects* are employed in it.

COMMENTARY.

The Karna Parakrama or the Valour of Karna is an instance.

ఈగ్రామ్యప్రయోగమందు అసాధుత్వాభావమాత్రముగాక గుణత్వముకూడ చెప్పఁబడియున్నది.

"అధమప్రకృత్యుక్తిషుగ్రామ్యోగుణః" అని కావ్యప్రకాశ. "అధమతాప్రకాశనస్యైవోద్దేశ్యత్వాద్గుణత్వమ్" అని టీక.

ఇటు కారికోక్తమైన యీగ్రామ్యము అపశబ్దరూపమయినది గాకపోయినను, అధమప్రకృతికత్వము అధమతాప్రకాశనోద్దేశ్యకత్వమును రెంటికి సమముగాన, అపశబ్దరూపగ్రామ్యమునకును అన్యగ్రామ్యోక్తగుణత్వము న్యాయలబ్ధము.

ఈగ్రామ్యప్రయోగము గుణముమాత్రముగాక అలంకారముగూడనని భోజమహారాజు అనుశాసించియున్నాఁడు:—

శబ్దాలంకారసంజ్ఞాస్తే జ్ఞేయాజాత్యాదయోబుధైః.
జాతిర్గతీరీతివృత్తిచ్ఛాయాముద్రోక్తియుక్తయః
చతుర్వింశతిరిత్యుక్తాః శబ్దాలంకారజాతయః.
అథాసాంలక్షణంసమ్యక్సోదాహరణముచ్యతే.
తత్రసంస్కృతమిత్యాదిః భారతీరీతిరిష్యతే
సాత్త్వౌచిత్యాదిభిర్వాచా మలంకారాయజాయతే.

టీక॥ ననుశబ్దేనసంస్కృతాద్యన్యతమేనభవితవ్యమ్। తతోఽత్రకవేఃశక్తివ్యుత్పత్త్యోరంశః యేనాలంకారతాస్యాదిత్యత ఆహ। నేతి। ఔచిత్యాకృష్ట ఏ వాలంకారః। అస్తిచసంస్కృతాదేరపి తథాభావ ఇతి భావః॥

సంస్కృతేనైవకేప్యాహుః ప్రాకృతేనైవకేచన
సాధారణ్యాదిభిఃకేచిత్కేచనమ్లేచ్ఛభాషయా.

టీక॥ యద్యపి అర్థౌచితీపూర్వందర్శయితుముచితా తథాపిప్రాధాన్యమావేదయితుమ్ పృథక్త్వౌచితీమాహ। సంస్కృతేనైవేతి॥

నమ్లేచ్ఛితవ్యంయజ్ఞాదౌ స్త్రీషునాప్రాకృతంవదేత్
సంకీర్ణంనాభిజాతేషు నాప్రబుద్ధేషుసంస్కృతమ్.

టీక॥ విషయౌచితీమాహ। నమ్లేచ్ఛితవ్యమిత్యాది। మ్లేచ్ఛనమపశబ్దః, ప్రాకృతం సంస్కృతభవమ్। అభిజాతః శుద్ధాన్వయః।

దేవాద్యాస్సంస్కృతంప్రాహుః ప్రాకృతంకిన్నరాదయః
పైశాచాద్యంపిశాచాద్యాః మాగధంహీనజాతయః.

టీక॥ అథకేసంస్కృతాద్యుచితవక్తార ఇత్యత ఆహ। దేవాద్యా ఇతి। ఆదిగ్రహణేన ఋషిభూమిపతిప్రభృతయః।

సంస్కృతేనైవకోప్యర్థః ప్రాకృతేనైవచాపరః
శక్యోరచయితుంకశ్చిదపభ్రంశేనజాయతే.

టీక॥ వాచ్యౌచితీందర్శయతి। సంస్కృతేనైవేతి। యథాహిదేవతాస్తుత్యాదౌ సంస్కృతంప్రగల్భతే నతథాప్రాకృతాది। యథాసూక్ష్మవస్తుస్వరూపోట్టఙ్కనే ప్రాకృతస్యసౌష్ఠవం నతథాసంస్కృతాదే రిత్యాది।

నాత్యన్తంసంస్కృతేనైవ నాత్యన్తందేశభాషయా
కథాంగోష్ఠీషుకథయఁల్లోకేబహుమతోభవేత్.

టీక॥ విషయౌచిత్యమేవ క్వచిద్విశేషే కాన్తిప్రకర్షమర్పయతీత్యాహ। నాత్యన్తమితి। సమానబుద్ధిశీలవయసాం వినోదార్థమాసనబన్ధోగోష్ఠీ।

శృణ్వన్తిలటభంలాటాః ప్రాకృతంసంస్కృతంద్విషః
అపభ్రంశేనతుష్యన్తి స్వేననాన్యేనఘుర్జజాః.

టీక॥ దేశౌచితీమాహ। శృణ్వన్తీతి। లటభం మనోజ్ఞం। స్వేన ఘుర్జరజాతీయేన।

కేఽభూవన్నాఢ్యరాజస్య రాజ్యేప్రాకృతభాషిణః
కాలేశ్రీసాహసాఙ్కస్య కేనసంస్కృతభాషిణః.

టీక॥ సమయౌచితీందర్శయతి। కేఽభూవన్నితి। ఆఢ్యరాజః శాలివాహనః। సాహసాఙ్కో విక్రమాదిత్యః। గ్రన్థకర్తృపూర్వజతయా శ్రీపదమ్।

గిరఃశ్రవ్యాదివ్యాఃప్రకృతిమధురాఃప్రాకృతధురాః
సుభవ్యోఽపభ్రంశఃసరసరచనంభూతవచనమ్।
విదగ్ధానామిష్టే మగధమధురావానిభణితీ
నిబన్ధాయస్తేషాం సఇహకవిరాజోవిజయతే॥

టీక॥ ప్రతిభార్థప్రాణనా జీవద్వర్ణనా నిపుణోఽపి కవిః। సఏవహిసర్వపథీనతాదృగుక్తిసిద్ధిసంపన్నః కవిరాజః। అతఏవ విజయతే సకలలోకశాస్త్రవచననిర్మాతృభ్యః ప్రకర్షేణవర్తతేఇతి॥

శుద్ధాసాధారణీచైవ సంకీర్ణానాన్యగామినీ
అపభ్రష్టేతిసాచార్యై ర్జాతిష్షోఢానిగద్యతే.

టీక॥ తాసు ఉత్తమపాత్రప్రయోజ్యాసంస్కృతజాతిః శుద్ధాయథా । ఉన్నమితైకభ్రూలతమిత్యాది । మధ్యమపాత్రప్రయోజ్యా ప్రాకృతజాతిశ్శుద్ధాయథా। తుజ్ఝణ ఆణే ఇత్యాది.

[ఇక్కడ వరుసగా మాగధికాపైశాచీ శౌరసేన్యపభ్రంశముల శుద్ధజాతు లుదాహరింపఁబడియున్నవి.]

ప్రాయికంచైతత్ । తేనకవేరభిప్రాయశక్త్యాదిభ్యఃసర్వా అపిసర్వప్రయోజ్యా భవన్తి.

టీక॥ ....యత్రవా * ప్రబన్ధౌచితీపరవశాః సంస్కృతాదిజాతయోవిపర్యస్యన్తే । యథాచసర్గబన్ధాదౌమధ్యమాదేరపిసంస్కృతమేవ । ఖణ్డకథాపరకథాదౌ ఉత్తమాదేరపిప్రాకృతమేవ । బృహత్కథాదౌపైశాచమేవ । వస్తుబన్ధాదౌ అపభ్రంశ ఏవేతి । † తత్రసంధిసంధ్యఙ్గ ఘటనాసౌష్ఠవేన రసఃపుష్యతీతి భరతమునిప్రభృతీనామతిప్రకాశ ఏవ పన్థాః॥

మధ్యమపాత్రభూమికాస్థోత్తమపాత్రప్రయోజ్యా సంస్కృతప్రాకృతయోస్సాధారణీయథా । సరళే ఇత్యాది.

[ఇక్కడ యిటు సంస్కృతపైశాచికల సాధారణి లోనుగా నుదాహరింపఁబడియున్నవి.]

వక్తృవిషయౌచిత్యాదిప్రయోజ్యా మిశ్రాయథా।...

దుర్విదగ్ధాదిపాత్రప్రయోజ్యా సంకీర్ణాయథా।

అకటగుమటీచన్ద్రజ్యోత్స్నకలంకిలకోఇలో
లవఇఅముహుర్యామ్యోవాయుర్నిశారఅవాఇఅ।
అవిసఖిఅలారక్తాశోక స్తవాపిమనోముదే
నకజనకజంమానేనాద్యప్రియంప్రతిజాహుదా॥

ఏవం సంస్కృత మహారాష్ట్రాపభ్రంశయోగ స్తిలతణ్డులవత్ సంకీర్ణాజాతిః। ....ఏవం ప్రాకృతాపభ్రంశ సంకరోపి ద్రష్టవ్యః । క్రీడాగోష్ఠీవినోదా ద్యర్థానాన్యగామినీ అసాధారణీయథా।

---

* శ్రవ్యప్రబంధములు. † జాత్యలంకారము లేకున్నను.

భీష్మప్రోక్తానివాక్యాని విద్వద్వక్త్రేషుశేరతే
గోనేతిరిఛ్ఛిరిఞ్ఛోళీ తల్లతూహేవివల్లిదా.

టీక॥ తల్ల=అల్పసరః, తూహే = తోయే, వివల్లిదా = ప్రసారితా.

అపభ్రష్టాయథా:—

ముద్ధగహణఅగ్గాఉ తంథరిముద్దంణిఏహత్థే
ణిచ్ఛఉసుందరితుహఉవరి మజ్ఝ సురఅప్పహా అత్థి.

నేయమపశబ్దప్రయోగతః అపభ్రష్టాపి అవిద్వద్భిశ్శ్రీత్రియాద్యైః ప్రయుజ్యతే ఇత్యపభ్రష్టాజాతిః । అస్యా అపిచ అనుకరణేసాధుత్వమిష్యతే॥

[ఏతత్సజాతీయములే ‘‘వస్సారషరయ్యా,’’ ‘‘ఆమ్రాటకేమంచున్నావే,ఓలంజమ్మా,’’ ఇత్యాదులు.]

టీక॥ ...ఇత్యాదిక మపశబ్దబహుళత్వేన అపభ్రష్టా స్పష్టైవ సాతు కథమలంకార ఇత్యత ఆహ। నేయమితి।...సర్వఏవహిలౌకికః పదార్థః అభినయకయౌమధిరూఢః పరిత్యజ్యగ్రామ్యత్వ మభిముఖీభూతో విభావాదిషు కథంనాలంకారః । తదిదముక్తం ప్రయోగత ఇతి । నచాపశబ్దానాం దోషత్వమేవేతివాచ్యమ్ । అనుకరణేతుసర్వేషామితి దోషసామాన్యావలమ్బినాగుణీభావేన అస్యవిషయీకృతత్వా దితి॥

ఇట్లు భోజమహారాజునకు అలంకారముగాఁదోఁచిన యపభ్రష్టభాష (అపభాషణానుకరణము, రూపకగ్రామ్యప్రయోగము) నిషేధలోలుభులకు శ్విత్రముగాఁదోఁచినది! వీరికనులకు నీచపాత్రముల వ్యాకృతభాష, అనౌచిత్యదోషదూషితభాష (అనఁగా) శ్విత్రము, అలంకారముగాఁ దోఁచినది!

ఈజాత్యలంకారముచే శ్రవ్యకావ్యశారదను అలంకరింపమి క్షంతవ్యమని లక్షణకారులు చెప్పికొనిన పైసమాధానముచేత నిది దృశ్యకావ్యములయందు, ఎంతయపరిహార్యమో ఎంతయావశ్యకమో యూహించుకొనుఁడు.

ఔచిత్యము కారణముగాదనియు, స్త్రీశూద్రాదులకిడిన సంస్కృతము మడిచెడుననుట కారణమనియు, విమతులుపల్కిరిగదా ! శ్రీమద్రణరంగమల్ల నృపతి ఔచిత్యమే కారణమని పల్కిన పూర్వోక్తసుభాషితభూషణములను కంఠమున ధరింపుఁడు.

ఈయౌచిత్యము నుల్లంఘించుటచే నేమేనిదోషమా? ఉత్తరము వినుఁడు; కావ్యప్రకాశికా రసగంగాధరకారులచే ప్రమాణీకరింపఁబడిన యీధ్వనికారకారిక నవధరింపుఁడు:—

అనౌచిత్యాదృతేనాన్య ద్రసభఙ్గస్యకారణమ్
ఔచిత్యోపనిబన్ధస్తు రసస్యోపనిషత్పరా.

కావ్యప్రకాశకారుఁ డిట్లుపల్కుచున్నాఁడు:—

ఏవం దేశకాలవయోజాత్యాదీనాం వేషవ్యవహారాదిక ముచితమే వోపనిబద్ధవ్యమ్. ఉక్తంహిధ్వనికృతా। అనౌచిత్యాదృతే...

రసగంగాధరమందిట్లున్నది:—

అనౌచిత్యన్తు రసభఙ్గహేతుత్వాత్పరిహరణీయమ్। భఙ్గశ్చ పానకాదిరసాదౌ సికతాదినిపాతజనితే వారున్తుదతా।తచ్చజాతిదేశకాల వర్ణాశ్రమవయోఽవస్థాప్రకృతివ్యవహారాదేః ప్రపఞ్చజాతస్య తస్య తస్య యల్లోకశాస్త్రసిద్ధ ముచితద్రవ్యగుణక్రియాది తద్భేదః......తథావిద్యావయో వర్ణాశ్రమతపోభి రుత్కృష్టైస్స్వతోఽపకృష్టేషు నసంబహుమానేన వచసా వ్యవహర్తవ్యమ్......తత్రరత్యాదీనాం భయాతిరిక్తస్థాయిభావానాం సమత్వేపి రతేః సంభోగరూపాయాః మనుష్యేష్వివోత్తమదేవతాసు స్ఫుటీకృతసకలానుభావవర్ణన మనుచితమ్...... జయదేవాదిభిస్తు గీతగోవిన్దాది ప్రబన్ధేషు సకలసహృదయ సమ్మతోయం మదోన్మత్తమతఙ్గజైరివ భిన్న ఇతి నతన్నిదర్శనేన ఇదానీన్తనేన తథా వర్ణయితుం సాంప్రతమ్...... తథాచాహుః। అనౌచిత్యాదిత్యాది.

జగన్నాథపండితుఁడు జయదేవునింగూడ ఔచిత్యభంగదోషమునకు క్షమింపమి పరికించితిరా?

మఱికొన్ని యాక్షేపసమాధానములు.

(1) సౌలభ్యప్రధానములఁట ప్రహసనరూపకములు, అందుచేత వానియందు గ్రామ్యములు (Provincialisms) ప్రయుక్తములఁట, సంస్కృతాంధ్రరూపకములట్టివిగావఁట, కాన సంస్కృతరూపకముల గ్రామ్యములం బెట్టలేదఁట, ఆంధ్రరూపకములందుఁ బెట్టరాదఁట:—ఇందు నాలవయఁటకు ఇప్పటికేయుత్తరము వచ్చియున్నది. ఇతరములకిదెయుత్తరము. ఆంధ్రనాటకములు సౌలభ్యసాపేక్షములు కావని వీరికెవ్వరు నేర్పిరి? సంస్కృతరూపకములు సౌలభ్యసాపేక్షములుగావా? ఈ భరతప్రోక్తముంగనుఁడు:—

XXVII.

కఃశక్తో నాట్యవిధౌ యథావ దుపపాదనేప్రయోగస్య
కర్తవ్యంవాగ్రచనం యథావ దుక్తంపరిజ్ఞాతుమ్.

తస్మాద్గమ్భీరార్థాః శబ్దా యేలోకవేదసంసిద్ధాః
సర్వజనగ్రాహ్యాస్తే సంయోజ్యానాటకేవిధివత్..

ఈవిషయము ఎల్లభాషలకుసమానముగాన ఎల్లభాషలయందును రూపకము సౌలభ్యనిరూఢముగానే యుండవలయును. వీరివాదముంబట్టియే సౌలభ్యార్థము గ్రామ్యము ప్రయోక్తవ్యమని ప్రాప్తించినది. కాని యీగ్రామ్యముచే సౌలభ్యము లేదని వీరే కొండొకపరి బూగరించియున్నారు. చిత్తూరి యెల్లగ్రామ్యము రాజమహేంద్రవరము వారికి బోధపడదఁట, అట్లే వారిది చిత్తూరివారికినఁట. మఱి దీనిచేతనే సౌలభ్యమఁట! ఇవేనుఁడీ యవ్యవస్థితగతులు. మఱియు, ఎవరికి సౌలభ్యము? సామాజికులకా? కాదని వీరియొకవాదము. కవికా? కవికి కష్టమని యిక్కాలపునాటకములలో ఆజతనముచేసి భంగపడినవారే నిదర్శనము. సౌలభ్యార్థము ప్రహసనరూపకములందు గ్రామ్యము ప్రయుక్తమనుట ప్రహసనభాషానభిజ్ఞతం జక్కఁగాఁ జాటుడమారముగానున్నది.

(2) ఇంకొక యాక్షేపము—ప్రాకృతములెల్ల మన యాంధ్ర ద్రావిడ కర్ణాటభాషలవలె వెవ్వేఱు భాషలఁట, ఒక ప్రాకృతము వారికి మఱియొక ప్రాకృతము బోధపడదఁట, ఇన్నిభాషలు ఏకకుటుంబమున భాషించుటచే బెబెలుగోపురకథయగునఁట.—ఈవిషయము పుష్కలముగా దత్తోత్తరము.

(3) ప్రాకృతములకు వ్యాకరణములుండిన హేతువుచే వానిని రూపకములందు ప్రయోగించిరఁట. ఇదియు ప్రాయికముగా దత్తోత్తరమే. అయినను:—

గౌడవహము, అవతారిక:—

"Till Hemachandra wrote his chapter on Prakrit Grammar, Vararuchi was the chief authority on the construction of Prakrit dialects, and lucid and useful as his aphorisms are, they are not thorough, and appear to have been intended rather to explain *the chief features of the corruption* through which the more striking Prakrit words and forms derived their origin, than to give a complete treatise on the formation of all or even most Prakrit words and forms, such as that which Hemachandra endeavoured many centuries after, to write regarding one of the Prakrit dialects.

"The most complete grammar extant is that of Hemachandra (A. D. 1089—1174). Much had existed in Prakrit which was not explained by Vararuchi whose grammar was not intended to be exhaustive, but merely illustrative of a few prominent facts. One

or two of the Prakrit dialects are disposed of by him in less than twelve aphorisms of three or four words each. And even Hemachandra is not much more exhaustive in his treatment of some of the dialects. We may remember that Vararuchi must have had sufficient materials *in living speech,* if he had intended to explain the formation of all the dialects, but Hemachandra could only rely upon *the scanty specimens of written remnants of some of the more obscure dialects for materials wherewith to form and illustrate his rules regarding those dialects.*

[హేమచంద్రుని కాలమునకు ప్రాకృతములంతరించినవనియు, అతని వ్యాకరణము ప్రయోగమూలమనియు, ఆప్రయోగములకు వ్యాకరణము మూలముగాదనియు దీనివలనం దెలియుచున్నది.]

"We may safely believe, therefore, that the Prakrit works must be regarded as written in genuine vernacular, if written when Prakrit was vernacular, and in genuine Prakrit acquired by study if written after the language had become a dead language."

ఇందువలన ప్రాచీనతరకవులు తమ రూపకములలో దేశభాషలను స్వానుభవజ్ఞానముచే వ్రాసినవారేగాని చదివి నేర్చి వ్రాసినవారు కారని స్పష్టముగదా. ప్రయోగానంతరము ప్రాకృతము లంతరించుచున్నతఱిని, అంతరించిన పిమ్మటను, వ్యాకరణము లేర్పడినవి. అవియును నసమగ్రములే. వ్యాకరణములు లేనప్పుడే తదీయ ప్రయోగము భరతమునిచే ననుశిష్టమాయెను. వాల్మీకి మూలసూత్రకారుఁడఁట. ఆతఁడు రామాయణకారుఁడే యయిననగుఁగాక, ఆసూత్రములుగాని వరరుచ్యాదుల వ్యాకరణములుగాని ప్రాకృతమున కెంతమాత్రము చాలిన లక్షణములు గావు.

Professor Cowell.—"When the Greeks, under Alexander, came in contact with India, Prakrit seems to have been the *spoken dialect* of the *mass* of the people. The language of the rock-inscriptions of King Asoka ... ... is also a form of Prakrit. It also plays an important part in all the *ancient* Hindu dramas; for while the heroes speak Sanskrit, the women and attendants use various forms of Prakrit, the dialectical variations being more or less regular and euphonious according to the rank of the speaker. The later grammarians include many varieties under the name [Prakrit] but most of them are probably the subtle refinements of a later age; as the older the grammarian is, the fewer we find the dialects to be, *and the oldest Vararuchi has treated only of four.*"

(4) రూపకగ్రామ్యముచే భాష చెడునఁట.—ఉపక్రమవంతముగా రూపకములందు ప్రయుక్తమయిన గ్రామ్యముచే చెఱుపు లేనే లేదుగాని, శబ్దలక్షణమెఱుంగక పండితమానులు ఉపక్రమహీనముగా ప్రయోగించు గ్రామ్యములచేత వీరి పాండిత్యాభినయములకు మోసపోయి వీరియందు ప్రత్యయముంచునజ్ఞులు చెడుదురు.

"పతిమతి" [రాణి], "కోకిలయాకలి కూడగు నధరి," "అచ్చరాంగనలు," "భానురుండగు నేతూపతీసుతుండు," "యశోహచ్చంద్రహాసంబు," "ఎక్కుడఁబడఁదయ్యెడు," "సహస్రాంశ్వభీషవలోకంబు," "అనురీలీలావతి" "విద్రుమలతా శ్రీకాంగుళిశ్రేణికలు...చేతులు," "చందురుమోము" [ఉపమానపూర్వపదకర్మధారయము,] "రమాబోటీధవుఁడు," "సుమనోల్లాసము" (సుమనస్+ఉల్లాస-అనుశబ్దముల సమాసమఁట), "ఖరశిశుపాలు," "శబ్దాదినియుండవలయును," "అహరహోపానీతుఁడు," "షష్ఠమాశ్వాసము,"—వీనిచే భాష చెడును.

(5) గ్రామ్యమువలన భాషకు "లాభము" (వృద్ధి) లేదఁట.—బొజ్జ, అజాగళస్తనము ఇత్యాదులవలన దేహమునకు ఏపాటి పుష్టి? కాన బ్రహ్మసృష్టిని దిద్దదము. షేక్సుపియరుభాష న్యాయస్థానములలో, వార్తాపత్రికలలో, శాస్త్రకావ్యకళానాటకాదులలో నెచటను పనికిరాదు. ప్రాకృతంబులును, అట్లే కర్మకళాశాస్త్రములకుపనికిరావు. నాటకములలో నవి లేకున్నను పూర్వపక్షులమతంబున లోపంబు లేదు. వృథాగా లక్షణములు చదివి యీ ప్రాకృతస్వరూపమును నేర్వవలసియున్నది. ఏల వీనిని యూనివర్సిటీవారు చదివించుచున్నారు? రూపకములు రసముకొఱకేగాని, ఓనమాలు నేర్పుటకుఁగావు. హిందూ నాటకములంగూర్చి విల్సనుగారి సూక్తి:—

Wilson, Hindu Theatre:—"Exceedingly deficient in theatrical effect. The affectation or reality of scholarship, a very sorry substitute for the *universal, instantaneous and irrepressible delight.*"

(6) ప్రాకృతములకు లక్షణములు కలవను వాదముంగూర్చి మఱియొకమాట:- ఆలక్షణములను ఆప్రాకృతజనులు చదివి తదనుగుణముగా భాషించుచుండిరని యభిప్రాయమా ? ఈపక్షము కేవలమసంబద్ధము. పూర్వకాలమున సకలజనులును ఆబాలగోపాలము చదివినవిద్వాంసులని వీరెంత ఘోషించినను ఇప్పటివారెవ్వరును నమ్మరు. ఎవరేని ఏభాషకేని రెండువ్యాకరణసూత్రపు ముక్కలు వ్రాసిపెట్టిననేగాని మఱియెవ్వరును అందుగ్రంథములు చేయరాదా ? ఆ తొలివ్యాకరణకారుఁ డెట్లు ఆ వ్యాకరణగ్రంథమును చేయనర్హుఁడు ? ఆతఁడు మఱియొక వ్యాకృతభాషయందే వ్యాకరణమును వ్రాయవలయును కాఁబోలు! ఆభాషనే చక్కఁగ అనుభవముచే

నెఱింగినవారికి సూత్రములేల? సాక్ష్యమున కుండవలయునేని, ఆంధ్రగ్రామ్యమునకు సి. పి. బ్రౌన్‌దొరగార్లు, ఉదయగిరి శేషయ్యగారు, మహోపాధ్యాయ శ్రీ శేషగిరిశాస్త్రులవారును చేసిన లక్షణగ్రంథములు సాక్ష్యమునకున్నవిగావున, ఇఁక గ్రామ్యప్రయోగనిషేధపరమైనవాదమును మానుకొనందగును. ఇవి సమగ్రలక్షణములు కావా? వాల్మీకిసూత్రములపాటి, వరరుచివ్యాకరణముపాటి, సమగ్రములే ఇవియు. బ్రౌను ప్రభృతుల లక్షణగ్రంథములను మనము చదువముగాన రూపకముల గ్రామ్యము వ్రాయ నధికారము మనకులేదు కాఁబోలు! ఐరోపియనులు వానిం జదువుదురుగాన వారికే తత్ప్రయోగమునకు అధికారము సిద్ధము కావలయు! లేక అధికారార్థము మనము ఆ బ్రౌణ్యాద్యపభ్రంశవ్యాకరణములను గురుముఖముగా శాంతి సేయవలయునా?

గ్రామ్యనిషేధాభాసము అదియే గ్రామ్యవిధానము.

కొందఱు, సింగభూపాలీయమునుండి,

"ఏషాచభాషానిర్దేశ నామభిస్త్రివిధామతా.
తత్రభాషాద్విధాభాషా విభాషాచేతిభేదతః.
చతుర్దశవిభాషాఃస్యుః ప్రాచ్యాద్యావాక్యవృత్తయః.
ఆసాంసంస్కారరాహిత్యా ద్వినియోగోనకథ్యతే
ఉత్తమాదిషు, తద్దేశ వ్యవహారాత్ప్రతీయతామ్.
భాషాద్వేధాసంస్కృతాచ ప్రాకృతీచేతిభేదతః."

అని యుదాహరించి, ప్రాచ్యాదిచతుర్దశభాషలకును సంస్కారములేమిచే వినియోగములేదని వ్యాఖ్యచేసి, అట్లే సంస్కారరహితంబుగాన తెన్గుగ్రామ్యంబునకును తెన్గునాటకములయందు ప్రయోగముకూడదనియు, గ్రామ్యము లేక నాటకరచనపనికిరాదనియు, ఆ హేతువుచేత తెన్గునాటకములే కూడవనియు, అట్టి యాయభిప్రాయముచేతనే విన్నకోటపెద్దనాద్యాంధ్రాలంకారికులు తమచేసిన యాంధ్రకావ్యలక్షణప్రకరణములలో నాటకలక్షణమును మానినారనియు, వాదించుచున్నారు.

భరతాది శాస్త్రకారులు ప్రాచ్యాదులకు వినియోగము చెప్పియున్నారు. "ప్రాచ్యా విదూషకాదీనామ్" అని భరత విశ్వనాథులు. "యద్దేశం నీచపాత్రంతు తద్దేశ్యం తస్యభాషితమ్" అని దశరూపక సాహిత్యదర్పణములు. విభాషావినియోగ విస్తరమును ఈగ్రంథముననే భరతకారికలందుఁ జూడుఁడు. మఱియు సాహిత్యదర్పణమునందు 432-వ యధికరణముఁ గనుఁడు. సింగభూపాలుఁడును పూర్వాచార్యోక్తము ననువదించెనేగాని విరోధింపలేదని ఏతత్పరిభాషావతారికవలనం దెలియుచున్నది. ఏషేత్యాదిపూర్వోదాహృతశ్లోకములకు అవ్యవహితపూర్వములు:—

అథరూపకనిర్మాణ పరిజ్ఞానోపయోగినీ
శ్రీసింగధరణీశేన పరిభాషానిరూప్యతే.
పరిభాషాత్రమర్యాదా పూర్వాచార్యోపకల్పితా
సాహినారతిగమ్భీరం వివిక్షోర్నాట్యసాగరమ్.
ఏషాభాషావినిర్దేశ...

విరోధించినచోఁ బ్రామాణ్యమెట్లగును? కాన నిటందత్త్వమేమన:—పూర్వపక్షీకృతవ్యాఖ్యసరిగాదు. "పదునాలుగు విభాషలును సంస్కారహీనములగుటచేత ఉత్తమాదులకు తద్వినియోగము విహితముకాదు. మఱి యధములలోనే ఆయాదేశమువానికి ఆయావిభాష వినియోజ్యమని యెఱుంగవలయును." అని కారికార్థము.

హృషీకేశశాస్త్రికృతప్రాకృతవ్యాకరణ పీఠికలో;—

"Apabhramsa appears to be the general name of the following dialects, viz:—Nagara, Upanagara, Dravida (or Sindhi), Baitaliki, Abhiri."

దీనిక్రిందిజ్ఞాపిక:—

"It will be observed that the names of the different Prakrita dialects mostly refer to territorial divisions."

విభాషలన్నియు సంస్కారరాహిత్యముచే నిర్విశేషముగా నీచములగుట వలన వానిని ఉత్తమ మధ్యమ పాత్రములకు వినియోగింపరాదనియు, అధమపాత్రములకే దేశ భేదానుసారముగా వినియోగింపవలసినదనియు కారికాతాత్పర్యము. ఈప్రమాణముచేత, సంస్కారము లేకయే ప్రాచ్యాది భాషలు (గ్రామ్యములు, అపభ్రంశములు) కవులచే నాటకములయందుఁ బ్రయోక్తవ్యములనియు, ప్రయుక్తములాయె ననియును, విశదముగదా.

ఈ దశరూపకకారికం గనుఁడు:—

దేశభాషాక్రియావేష లక్షణాఃస్యుఃప్రవృత్తయః
లోకాదేవావగమ్యైతాః యథౌచిత్యంప్రయోజయేత్.

ఇట "లోకాదేవ" యనుటం దిలకింపుఁడు. నాపైఁగినియక "యథౌచిత్య" మనుపల్కుంగూడఁ గటాక్షింపుఁడు. ఈవిభాషలు అపభ్రంశభేదములుగాఁ జెప్పఁబడియున్నవి గదా. విభాషావినియోగము దశరూపకమునంబోలె రసార్ణవసుధాకరమందును కడుసంక్షేపముగాఁ జెప్పుటకుఁ గారణమేమని యొక యాక్షేపము. ప్రతాపరుద్రీయములో పరిభాషను చెప్పనేచెప్పమికిం గారణమేమని ప్రశ్నాకారముననే

యుత్తరము. ఇట్లు సింగభూపాలీయకారికోపన్యాసముచే గ్రామ్యము అవశ్యప్రయోజ్యమని సిద్ధించినది.

విభాషలు సంస్కార రహితములని సింగభూపాలుఁడు వచించిన యీస్వారస్యము నరయుఁడు.

"ఆసాం సంస్కారరాహిత్యాద్వినియోగోనకథ్యతే।
ఉత్తమాదిషు."

అనుమాటలో "ఉత్తమాదిషు" అనుటచే, అధములకుం బ్రయుక్తములగువిభాషేతరప్రాకృతములు గూడ [లక్షణగ్రంథసనాథములయ్యును] సంస్కారరహితములే, అనఁగా సంస్కృతగ్రామ్యములే, యని సూచితమైనది. సింగభూపాలుఁడిట సంస్కారహీనములని వ్యవహరించిన విభాషలకుంగూడ లక్షణగ్రంథము లేర్పడియున్నవి. "లక్షణాని మమతాతపాదానాం భాషార్ణవే" అని విశ్వనాథకవిరాజు. హృషీకేశశాస్త్రిగారు ప్రాకృత్యవ్యాకరణపీఠికలో నిట్లు వ్రాసియున్నారు:—

"Hemachandra, the great grammarian of the Prakrit dialects, treats of Apabhramsa only generally, but the authors of the Kalpalatika and other grammarians give separate rules for each of the different dialects that come under the term."

ఈరీతిని ఈభాష లిపుడు లక్షణగ్రంథసనాథము లయినను సంస్కారరహితములే; ఏలన, ఈలక్షణము స్వరూపకథనమాత్రముగాని విశేషాధాయకముగాదు. సంస్కారముఁ బొందినచో నీభాషలెల్ల సంస్కృతమయగును. అట్లేభరతమునియు ప్రాకృతమాత్రమెల్ల సంస్కారరహితమనియే వచించినాఁడు:—

ఏవంతుసంస్కృతంపాఠ్యం మయాప్రోక్తంద్విజోత్తమాః
ప్రాకృతస్యతుపాఠ్యస్య సంప్రవక్ష్యామిలక్షణమ్.
ఏతదేవవిపర్యస్తం సంస్కారగుణవర్జితమ్
విజ్ఞేయంప్రాకృతంపాఠ్యం నానావస్థాన్తరాత్మకమ్.

భరతముని తనకాలమున లక్షణగ్రంథములు లేమిచే నట్లుచెప్పినాఁడనందగదు. భరతమునియే యీప్రకరణమున ప్రాకృతలక్షణమును చెప్పియున్నాఁడు. లక్షణగ్రంథసద్భావమాత్రమున నివి సంస్కారవంతములుగావు. సంస్కృతేతరములయిన భాషావిభాషలకెల్ల నపభ్రంశసంజ్ఞ మహాభాష్యాది గ్రంథములలో వ్యవహృతమైనది. "ఏకస్యైవశబ్దస్య బహవోపభ్రంశాః। తద్యథా గౌరిత్యస్య గావీగోణీగోతా గోపోతలికేత్యేవమాదయోబహవోపభ్రంశాః"—మహాభాష్యము. "శాస్త్రేతుసంస్కృతాదన్యదపభ్రంశతయోదితమ్"—దండి.

ఇందువలన, ప్రాకృతాది భాషా విభాషల నీచనీచతరత్వాది తారతమ్యము, వర్ణన్యూనత్వాధికత్వాన్యాదృశత్వములచే నివి సంస్కృతమున కెంతదవ్వయినవో దానింబట్టి యేర్పడినదనియు, సంస్కారహీనతాకారణముచేతనే యివి నీచాదిపాత్రలకుం బ్రయోగింపఁబడినవనియు, నడుమవచ్చినలక్షము వీనిప్రయోగమునకు సాధకమేనియు బాధకమేనియుంగాదనియు విశదముగదా. ఇందువలన, పెట్టకతప్పనిగ్రామ్యము నిషిద్ధమను హేతువుచే నాంధ్రనాటకములకు నాంధ్రాలంకారికు లొప్పరైరనుమాట యపాస్తమైనది. మఱి యిందు విశేష మొకటికలదు. ఈగ్రంథమునందే మఱి యొకచోట నుపన్యస్తమైనను ఇట ప్రసక్తివిశేషముచేఁ జెప్పవలసివచ్చినది. ఏమన, ఈపూర్వపక్షమే గ్రామ్యములేనిది నాటకముకాదని యొప్పుకొన్నది గదా. పూర్వపక్షుల యీయుక్తిచేతనే గ్రామ్యరహితనాటకములెల్ల రూపుమాసినవిగదా. గ్రామ్యవిరాజితములగు తత్ప్రతిపక్షనాటకములే సరియైనవనియు సిద్ధాంతితమైనదిగదా.

గ్రామ్యనిషేధానుమానాభాసప్రకారము.

ఉపలభ్యమానము లయిన యాంధ్రలక్షణగ్రంథములందు [కావ్యాలంకారచూడామణీ కావ్యాలంకారసంగ్రహములందు] నాటకలక్షణము లేమిచే నాంధ్రభాషలోఁ దద్రచననిషిద్ధ మని వాదించువారికుత్తరము.

నరకవిజయ వ్యాయోగకారుఁడు సాహిత్యరత్నాకరములో నాటకలక్షణముచెప్పలేదు, ప్రసన్నరాఘవనాటకకర్త చంద్రాలోకములో దానింజెప్పలేదు. అట్లే కావ్యాలంకార సరస్వతీకంఠాభరణ కావ్యప్రకాశ వాగ్భటాలంకారాలంకారసర్వస్వ కావ్యాదర్శాది సంస్కృతగ్రంథములలో నాటకలక్షణములేదు. రసతరంగిణీ రసగంగాధరములయందును లేదు. ఈగ్రంథముల రచయితలకు సంస్కృతనాటకము లుండరాదనియేని ఉన్నను వానియందు భాషాభేదములు కూడవనియేనియు నభిప్రాయమా? వారే కొందఱు నాటకములు రచియించినారుగదా? ఒక్కనికే నాటకములు కూడుననియు కూడవనియు నభిప్రాయద్వయమా? నాటకలక్షణమును తమకు ముందుగానే యొకకొందఱు కరము చక్కఁగఁజెప్పియున్నందునను గ్రంథవిస్తరభీత్యాది కారణములచేతను పూర్వోక్త సంస్కృతకవులు తమ లక్షణగ్రంథములందు దానిని మానిరనియు, విశేషములుదెల్పఁగలిగినవారు తమగ్రంథములందే వానిని దెల్పుచుండిరనియు నూహ్యమైయున్నది. ఆంధ్రమందు అలంకారశాస్త్రగ్రంథములే యరుదు; నాటకములు లేనందున తల్లక్షణోపదేశము, పుట్టునను నిశ్చయములేక పుట్టఁబోవు పుత్త్రిని నామకరణవిచారణమువోలె, నప్రసక్తప్రాయమైనది; ఇపుడు నాటకరచనలచే సుప్రసక్తమైనది; గావున, నిపుడు దశరూపకము తెన్గింపఁబడినది.

మఱియు ఆంధ్రములో రూపకలక్షణరచన ఒకానొక కారణముచే ప్రాచీనుల కశక్యమైయుండెను. తెన్గు లక్షణగ్రంథములలో నాయధ్యాయము నుమానుట కిదియే ముఖ్యకారణమైయున్న నుండనోవు. అదియేమన:—రూపకలక్షణమందు 28రూపకభేదములనుండి లక్ష్యములు సూపవలయును, అట్టివి తెన్గున లేమిచే దేవభాషారూపకములనుండియే చూపవలసివచ్చును. సింగభూపాలీయ దశరూపక దర్పణ ప్రణాళికం గనుఁడు. మఱియు నీరూపకభేదముల స్వరూపములు లోకసిద్ధలక్ష్యైకగమ్యములు. 28దింటిని లక్షణకారుఁడే రచించిచూపుటకు విస్తరభీత్యాదులు కారణముగానోవు. లక్ష్యమెల్ల మాతృభాషలో నేర్వవలసియుండఁగా లక్షణమాత్రము తెన్గునఁజెప్పుట యనావశ్యకమనియు, మాతృభాషాలక్ష్యములు తెలిసినవారి కిది యనావశ్యకమయిన ట్లే, తెలియని వారికి బోధపడదనియు నుపయోగపడదనియు, ఆంధ్రలక్షణగ్రంథములలో దానిని మానివేసినారు. ఇపు డాంధ్రభాషలోనున్న దశరూపకంబును అపేక్షితవ్యలక్ష్యసంపత్తివిరహితంబగుటచే నిష్ప్రయోజనప్రాయమై యున్నది.

అప్పకవీయమున నిట్లున్నది:—

గీ॥ ఉత్తముఁడులక్ష్యలక్షణవృత్తవేది। పరఁగుమధ్యముఁడనలక్ష్యపద్యవేది।
సారిదినధముండులక్షణశ్లోకవేది। లక్షణజ్ఞులకివియపోలక్షణములు॥

క॥ తొలుతనులక్షణమాత్రం। బులెఱింగిపిఱుందలక్ష్యములుదెలియంగా।
వలయునుగావునలక్షణ। ములులక్ష్యంబులును బాఠముగఁజేయఁదగున్॥

‘లక్ష్యములు పాఠము సేయఁదగున్’ అన్నారుగదా? తెనుఁగునను న్నంగదా చేయనగున్? దీనివలన తెలిసినదిగదా ఆంధ్రకవులు రూపకలక్షణాధ్యాయమును రచింపమికి నొకకారణము?

మఱియు, పూర్వోక్త కావ్యాలంకారచూడామణీ నరసరాజీయములు లేనప్పుడు కవులు వేనిని పాటించిరి? ఆంధ్రగ్రంథముల వ్యాఖ్యాతలుకూడ వీనినుండియు దాహరింపక చంద్రాలోకాది సంస్కృతగ్రంథములనుండియే యుదాహరించుటం గనుఁడు. పూర్వము గీర్వాణభాషలోనే మనవారు అలంకారమును నేర్చుచుండిరి. ఈయాంధ్రప్రకరణములు లక్షణస్వరూప సమగ్రచర్చా ధురంధరములుగామిచేత శాస్త్రోపదేశవిషయమందు ఎన్నఁడును గణన కెక్కవాయెను. ఈశాస్త్రము తెలుఁగునవర్ధిల్లమికి అదియొక కారణము. మఱియు ఈరెండుగ్రంథములలో లేనివియు చంద్రాలోకమందుఁ గలవియునగు లలితాద్యలంకారములు ఈతెనుంగునంబనికిరావా? ఇప్పటికిని ఈభాషయం దలంకారశాస్త్రము ఆరంభావస్థలోనున్నది. కాన, నిందు లేనిది ప్రమాణమా కాదా యనుచర్చ పనికిరాదు. పోనీ, చర్చ కేమిగాని, ఇందు లేనిది ప్రమాణముకా

దనుట సరిగాదు. లక్షణాభావమువలన నిషేధము సూచితమనువాదము మందమని ఈయుపన్యాసముచేత విశదముగదా.

“ఏలక్షణగ్రంథములంబట్టి సంస్కృతనాటకముల నాంధ్రీకరింపవలసినది?” అని యొకప్రశ్న వార్తాపత్త్రికలం దగపడుచున్నది. ఈప్రశ్నకు అవకాశము లేదు. నాటకాంధ్రీకరణమునకు లక్షణగ్రంథము వలయునేని, ఇతిహాసపురాణ మహాకావ్యాద్యాంధ్రీకరణమునకును లక్షణగ్రంథము వలసియేయుండును. అదిలేక నాటకగ్రంథములం దెనిఁగించుట దుష్టమేని, అదిలేక భారత రామాయణ నైషధాదిగ్రంథములం దెనిఁగించిన పెద్దలు తప్పు సేసినవార గావలయు. బళిబళి! ఇందు గ్రామ్యము పెట్టవలయును గాన దీనికి లక్షణగ్రంథములు వలయునందురేని, అందు రోఁతకథలు బూతుకథలు కలివిడంబనములును చొచ్చునుగావున వానికిని లక్షణగ్రంథము లుండవలసినదే. లక్షణగ్రంథములు లేనిచో నాంధ్రీకరింప రాదనుటకుం బ్రమాణమేమి? కృష్ణసారము లేనిదేశమున బ్రాహ్మణుఁడు వసింపరాదన్నట్లా?

ప్ర॥ ప్రతాపరుద్రీయమునకు నాంధ్రముగదా నరసరాజీయము? (దానంగల నాటకలక్షణమిందుం ద్యక్తము.)

ఉ॥ అట్లని మీతో మూర్తి చెప్పినాఁడా?

ప్ర॥ మఱి నరసరాజీయములో నాటకలక్షణము లేదేమి?

ఉ॥ అందులో కావ్యాలంకారచూడామణియందుంగలఛందోలక్షణము లేదేమి?

మఱియు నాటకములుగూడవని యాంధ్రకవులకెల్లం దాత్పర్యమేని నన్నయాదులలో నొకరేనియు అట్లునిబంధన చేయలేదేమి? అట్టినిబంధన సేయ నధికారమెవరికేనియుండునా? మీరుమెచ్చునట్టి యేయోగుచేతనేనియు నిఁక నాంధ్రనాటకములు వ్రాయఁగూడదని యిపుడొకనిబంధన సేయించిచూడుఁడు. ఏపాటి చెల్లునో తెలియును. అట్టి నిబంధనయును లేదు, నిబంధనాధికారంబును లేదు. అటుగానిచో, నాటకములు పుట్టవలసినదే, ఈభాష నాశము కావలసినదియే, అని యాపెద్దలకు ఆక్రోశము కాఁబోలు! కాదు, కాదు, నాటకములు పుట్టవలసినదియే, ఈభాష యలంకృత కావలసినదియే యని వారియనుగ్రహము.

నాటకలక్షణమునకు ప్రమాణగ్రంథములు.

“ఆంధ్రనాటకము లేలక్షణగ్రంథములంబట్టి రచింపవలసినది? ఆంధ్రమునతల్లక్షణగ్రంథములు లేనందున ఆంధ్రనాటకనిర్మాణమును శాస్త్రమొప్పునా? ఆంధ్రనాటకములందు గ్రామ్యము పయోగింపఁగూడదని సింగభూపాలీయమువలనం దెలియుచున్నది, వానియందు వస్త్రధారణము చూపరాదని ప్రతాపరుద్రీయమం దున్నది

నాందిలో 12 పదము లుండవలయునని దశరూపకము, అట్లులేమి నీనాందితప్పు."— ఇత్యాది వాదములతో పత్త్రికలు నిండుచున్నవిగదా.

ఇటు, "లక్షణములేదనుచునే శాస్త్రమొప్పద" నుట ఏటిమాట? లక్షణమే శాస్త్రము, శాస్త్రమే లక్షణము. ఈప్రశ్న వంధ్యాపుత్త్రునిరాజయోగమును జోస్యమడిగినట్లున్నది.

మఱి యీకావ్యాలంకారసంగ్రహమును కావ్యాలంకారచూడామణియు లేనప్పుడును ఆంధ్రమునకు అలంకారమువలసియుండెను. గీర్వాణభాషలోనిదే ప్రాచీనాంధ్రకవులచే పాటింపఁబడెను. ఆక్షేపించుటకు ఏలక్షణగ్రంథములు ప్రమాణమో రచనకును ఆలక్షణగ్రంథములే ప్రమాణమని వేఱచెప్పవలయునా? అది సంస్కృతమున సిద్ధముగానుండఁగా ఆంధ్రమునలేమి యొకలోపమా? సర్వత్రవిశేషాకారమైన యేతద్భాషాలక్షణమే నన్నయభట్టీయ వికృతివివేక కవిశిరోభూషణాది రూపముల దేవభాషనుండఁగా, సర్వత్ర సామాన్యస్వరూపంబును, విభాషారూపైకదేశమాత్రమందు సజాతీయాతిదేశాపేక్షియు నగు రూపకలక్షణము గీర్వాణభాషయందున్న నాంధ్రమునకుం గొఱగాదా? ఆంధ్రభాషలో లేమిచే మన్వాది ధర్మశాస్త్రములుగూడ ఆంధ్రులకు ప్రమాణముకావా? ఇంగిలీషుభాషలోని పీనల్కోడ్డుప్రకారము తెన్గుదోషికి దండనవిధింపక వదలివేయుదురుగావలయును! సర్వదేశ జనభాషలకును నిర్విశేషములగు విషయములు ఏభాషయందున్నను మఱి యేభాషవారికేనియుం బనికి వచ్చును. ఇంగిలీషుగణితము తెలుఁగంకెలకు పనికిరాకపోదు.

పూర్వపక్షులు ఆక్షేపించుటకుమాత్రము సంస్కృతమందలి రూపకలక్షణమును పాటించుటయు నాటకరచనకు ఉల్లంఘించుటయు నేలయనిన:—పాటించుట ఒర్వుల నాటకముల దూఱుటకు, ఉల్లంఘించుట తమయు తమమిత్రులయు నాటకములను గాచుకొనుటకు.

మఱియు వీరిబుద్ధి పరనాటకదూషణోత్కంఠచేఁగల్గినతబ్బిబ్బులో నిజ నిజమిత్రరక్షణోద్యోగరూపనిరోధముంగోలుపోయి స్థితస్థాపకమర్యాదచే ప్రకృతిసిద్ధమైనసంస్కృతలక్షణగ్రంథములనే తడవినది. ఇట్లు ఆసింగభూపాలీయమే, ఆప్రతాపరుద్రీయమే, ఆదశరూపకమే, ఇంక గీర్వాణభాషాకవులకు ఏయేసంస్కృతగ్రంథములు ఈ విషయమునం బ్రమాణములో, అవియే అవియెల్లను, మనకును ఈవిషయంబునం బ్రమాణములని పూర్వపక్షులవాదముచేతనే సిద్ధాంతితమైనదిగదా.

మఱియు ఆధునికలక్షణకారులు నాటకలక్షణములు రచించి యీభాషయందలియీకొఱంతను దీర్పవలయునను ఘోషయును ఈగ్రామ్యనిషేధవాదులే పెట్టుచున్నారు. లక్షణాభావముచే నిషేధము గమ్యమయినయెడల నిఁకలక్షణకరణప్రసక్తియె

ట్టిది? మధ్యవారును ఆకొఱంతఁదీర్పలేదనుఘోషకు నిదియ యుత్తరము. ప్రాచీనులు అలక్షణముచే నిషేధముం దెల్పిరేని, తర్వాతివారు తన్మతవిరుద్ధముగా లక్షణమెట్లుచేయుదురు? వారినిషేధము వీరికిం బ్రమాణము కాదేని, వారునిషేధించిరని యీయడవిమొత్తియేల? వారిది వీరికి ప్రమాణము కాదేని, వారిదియు వీరిదియు మనకెట్లు ప్రమాణములు? మన మిరువురికిని బెబ్బెచెప్పవచ్చునుగదా. అంతటనెల్లవారికిని వారియిచ్ఛయే లక్షణము. అది సమ్మతముగానేరదు. ఈకావ్యాలంకారసంగ్రహకావ్యాలంకారచూడామణులు ప్రమాణసర్వస్వ మనుటకంటె, వీనిని ధిక్కరించుట యనుభ్రమతోనేని అదిలేకయేని? కొఱఁతలుతీర్చుటకంటెను, కొఱఁతలు తీర్పఁబడునందాఁక నాటకరచనమానుటకంటెను, వీనికేదిప్రమాణసర్వస్వమో ఆసంస్కృత లక్షణగ్రంథసముదాయమే మనకును బ్రమాణసర్వస్వమగుటయే న్యాయ్యము. సర్వన్యాయములచేత నదియే సిద్ధాంతము. అంకస్థలపాత్రభాషితరూపవిభజనమాత్రమున నాటకము కానేరదు.

ఇప్పటినవీనాంధ్రనాటకములనుండి లక్ష్యముదాహరించుచు ఎవ్వరేని నూతనలక్షణగ్రంథము నిపుడు తెన్గున రచియింపరాదా యందురేని, ఈనవీన నాటకములలో నాంధ్రీకరణమగు నెకకొన్ని, 28-రూపకభేదములలోను ఒకటిరెండింటికే, లక్ష్యములగునుగాని, కడమభేదములకు లక్ష్యములుగావు. కడమ నూతననాటకములు ఈ 28-లో నెందునుంజేరక బ్రహ్మేశానాదిబోధిత చతుర్వేదోద్ధృత భరతమహర్షిప్రణీత నాట్యశాస్త్రమర్యాదకు వెలియైయున్నవి. కాన వీనింగొనిచేయు లక్షణము సరిపడదు. భరతలక్షణసమ్మతమగు నాటకము, ఒకటి, ఒకానొకటి యున్నను, అది వీనినడుమ బొమ్మచెముడునడిమి గొజ్జంగిపువ్వువలెనల్పసారులకు అలవడకయున్నది. అట్టిదియు 28-లో నెకతెగయేగదా; కావున సలక్షణరూపకములు భాషలో సమృద్ధిగాఁబ్రబలువఱకును తెన్గున సుబోధలక్షణగ్రంథరచన- అశక్యము.

రూపకరచనానుజ్ఞ.

పూర్వపక్షులు ఏగ్రంథములచే నిషేధమును అనుమానించిరో వానియందే వాచ్యవ్యంగ్యభంగుల రూపకరచనానుజ్ఞ చదువఁగలవారికి అలవడుచున్నది॥ కవీయమునం దిట్లున్నది:—

గీ॥ దేవ భూసుర ముని ధరిత్రీతలేంద్ర।
సచివ కంచుకి విట విదూషక విరక్త।
వారయోషి న్నృపామాత్యవనితలందుఁ।
జెప్పఁదగు సంస్కృతము సుధాసింధుశయన॥

సీ॥ క్షపణజైనాదికకర్మహీనులకును। భామాజనులకును బ్రాకృతంబు।
క్షితివైశ్యశూద్రప్రభృతిమధ్యమాధమ। జాతులకెల్లను శౌరసేని।
ధీవరలుబ్ధకాదివినీచజాతుల। మానవులకునెల్ల మగధభాష।
మొగిఁబిశాచాసురముఖ్యులకెల్లఁ బై। శాచికానామభాషాద్వయంబు।

గీ॥ పతితచండాలయవనాదిపరమనీచ।
జాతినరుల కపభ్రంశమీతెనుంగు।
సీమవారికి నాంధ్రంబు నెప్పవలయుఁ।
గావ్యనాటకముల గోపికాభుజంగ॥

'దేవభూసుర' మొదలు 'అపభ్రంశ' మను పఱకుంగల ప్రకరణము శ్రవ్యకావ్యమున కన్వయింపదు. నాటకమునకుమాత్ర మన్వయించును. 'ఆంధ్రంబు నెప్పవలయు' ననుమాటయు సంస్కృతనాటకమాత్రమునకే యన్వయమగునన నంజనదు. అట్టినాటకము లోకములో లేదు. ప్రతాపరుద్రీయమందలి ప్రతాపరుద్రకల్యాణనాటకముగూడ నట్టిది కాదాయెను. కనుక ఆంధ్రవినియోగము గీర్వాణభాషానాటకములకై చెప్పినమాట గాదు. ఆంధ్రేతరభాషలెల్ల నీప్రకరణమున జాతిభేదములకుఁ జెప్పఁబడినవి. ఆంధ్రముమాత్రము దేశముంబట్టి చెప్పఁబడినది. తెలుంగుసీమవారు పూర్వోక్త భూసురాదులయందుఁ జేరియేయున్నారు. కావున ఒక్కనికే సంస్కృతాద్యన్యతమమును ఆంధ్రంబును అనువిప్రతిషేధ మపరిహార్యమగును. కాన ఏకనాటకమందు సంస్కృతాదిభాషలతోఁగూడ నాంధ్రమునుగూడఁ బెట్టుమని యభిప్రాయమనువాద మపాస్తమైనది. మఱియు:

నబర్బరకిరాతాంధ్రద్రవిడాద్యాసుజాతిషు
నాట్యయోగే ప్రకర్తవ్యం కావ్యంభాషాసమాశ్రయమ్.

అని భరతముని యాంధ్రమును సంస్కృతనాటకములలోఁ జెప్పరాదని శాసించియున్నాఁడు. సర్వలక్ష్యకారులు నట్లు నడచుకొన్నారు. అట్లుండ నప్పకవి తద్విరుద్ధముగాఁ జెప్పెనను టీక యొప్పఁదగినదిగాదు. మఱి తత్త్వార్థ మేమన:— ఇది భా‍షోత్పత్తి ప్రకరణమున కుపసంహారముగావున అష్టభాషలకు వినియోగము నెప్పఁబడ్డి. అష్టమమయిన యాంధ్రమునకు ఈ తెనుంగు సీమవారికై కావ్యనాటకములందు వినియోగము, అని యభిప్రాయము. అగపడుచున్నదా, ఆంధ్రనాటకరచనానుజ్ఞ? లేదు లేదను ఘోషకు సమాధాన మిఁక మీరే చెప్పఁడు.

రసము కిన్నిష్ఠమను ప్రశ్నకు ఉత్తరము చెప్పుచు నప్పకవి దృశ్యకావ్యములయందు సామాజికనిష్ఠముగాని నటాదినిష్ఠముగాదని యిట్లు తెల్పినాఁడు:—

సీ॥ తద్రసం బంతయుఁ దనరుఁ గావ్యములందు। నాట్యంబులందున నారతంబు।
వినునార్యులకుఁ గావ్యవృత్తంబులనుగనుఁ। గొనురసజ్ఞులకున ర్తనములందుఁ।
గలుగుఁగాని రసంబు గలుకదారోప్యంబు। గావున నటియించు కాంతలందు।

ఆంధ్రమున నాట్యమే కూడదేని ఆంధ్రనాటకప్రయోగద్రష్టృరసజ్ఞ సామాజికులు వంధ్యాపుత్త్రులే గదా. కాన నిట నీనాట్యప్రస్తావము ఆంధ్రనాటక నిర్మాణప్రచోదనమే కాని తన్నిబర్హణము గాదు. గీర్వాణవిద్యార్థులకై యిటనప్పకవి చెప్పెననుట, భోజనపంక్తిలో వడ్డించిన పంచదార చీమలకోస మన్నట్లున్నది. అప్పకవి యీరీతిని నాటకరచనను వాచ్యగమ్యభంగులం బ్రోత్సాహపఱిచినాఁడుగదా. నరసభూపాలీయకారుఁడును ఇట్లే రసము దృశ్యకావ్యములలో సామాజికనిష్ఠ మనుటం బదికింపుఁడు.

మ॥ రమణీయోల్బణతాసమేత మగునీరత్యాదిభావాబ్ధిలో
నమరంబుట్టుచుమున్గుచుందగుఁ దరంగారూఢిసంచారిసం।
ఘము లేతత్ప్రతిపన్నమా రసముదత్కాలంబునందైనస
త్యము రామాదులయంద నాట్యమున సభ్యావాసమై భాసిలున్॥

ఇందిట్లు అనుజ్ఞ గమ్యమై యున్నది.

మఱియు కావ్యాలంకారచూడామణియందును వక్ష్యమాణఘక్కిని ప్రచోదన వాచ్యగమ్యభంగులం బ్రబలముగానున్నది.

క॥ వినువారికిఁ గనువారికిఁ। దనరు విభావానుభావదర్శనచయముల్।
ఘనరసపోషకములుగాఁ। జనుఁ గవితానాట్యములఁ బ్రసన్నాకృతులై॥

తే॥ ప్రౌఢలకుఁ గావ్యములయందుఁ బొందురసము
ద్రష్టలకు నాట్యములయందుఁ దనరు రసము।
స్ఫుటవిభావానుభావసంఘటనచేత
సాత్త్వికవ్యభిచారిసంసక్తిచేత॥

క॥ రసమారోప్యంబగుటన్। బొసఁగదు నాట్యములయందుఁ బొల్పగుఁ దత్త।
త్ప్రసరస్మరణముచేతన్। వెస సామాజికులయందు వేడ్కకు నెలవై॥

తే॥ పంచవిధభావకలితప్రపంచమెల్లఁ
గలసి శృంగారరసపోషకంబ యండ్రు।
క్రమముతోడఁ బ్రయోగసంగతి యెఱింగి
కావ్యనాటకములఁ గూర్పఁగనుట యొప్పు॥

తే॥ అట్టికావ్యంబు త్రివిధమై యతిశయిల్లు
నవనిఁ బద్యమయంబు గద్యాత్మకంబు।
పద్యమయ మొప్పు ఛందోనిబద్ధమగుచు
గద్యమయ మొప్పు వాక్యసంకలితమగుచు॥

క॥ ఆపద్యగద్యకృతములు। రూపకములు నాటకములు రూఢములగునా।
రూపము చంపూకావ్యత। ప్రాపించును నాటకములు బహుళములరయన్॥

తే॥ సర్గబంధంబు కావ్యంబు సంస్కృతమునఁ
బ్రాకృతంబున నాశ్వాసభాసురంబు।
నాటకము లెల్ల నంకసనాథకములు
గద్య ముచ్ఛ్వాసలంబకాంకంబ యండ్రు॥

"కావ్యనాటకములఁ గూర్పఁగనుటయొప్పు"—ఇప్పటికేని నిషిద్ధమను ఘోష యడంగునా?—ఇట్లు పెద్దనాదులు నాటకరచన సేయఁ బ్రేరించియు తల్లక్షణమును త్యజించుటచే దానిని తగినయాకరములనుండి యెఱుంగునది యనుట వారిహృదయమని విశదపడదా! ఈలక్షణమును మానుటకు బహుళత్వంబు ఒకకారణమని పెద్దన సూచించుటం గన్నారుగదా.

ఆంధ్రలక్ష్యాభావకారణము.

ఇట్లు లక్షణకారానుగృహీత మయ్యును, నాటకము, తెనుఁగుఁగవులచే పరిగృహీతము కాలేదేమి? కానందులకు కారణ మొకటి—మనవారు మేఁకలమందస్వభావమువారగుట. "గతానుగతికో లోకః." మఱి యింతమాత్రమున వీరు ఆచరించిన దెల్ల నంగీకృతమనియు అంగీకృత మెల్ల వీరు వ్రాసిరనియుఁ దలంపఁదగదు. చముడప్ప వలె నందఱిని వ్రాయుమందురా? గీర్వాణభాషయందు రాజతరంగిణీ హర్షచరిత్రాద్యాఖ్యాయికలు గలవుగదా, తెన్గునంగూడవా? దేవభాషయందు గద్యరూపకథలు కాదంబర్యాదులు గలవుగదా? తెన్గున నట్టిగద్యము లేవి? తెన్గునంగూడవా? కూడవేని, ఇవుడు కవిచరిత్రలను, దేశచరిత్రలను, కాదంబరీసారసంగ్రహాదిగ్రంథములను వ్రాయువారు భారతికి ఎగ్గొనర్చినవారా? మనవారు మేఁకదాఁటుగా చిరకాలము పురాణముల నాంధ్రీకరించి తర్వాతం బ్రబంధంబుల వినిగి యిపుడు అన్యములం దొడంగినారు. మఱియు గీర్వాణనాటకముల నెఱింగియు పురాణనాటకములం జదువువఱకు నాటకముల వ్రాయరైరి. గీర్వాణకథల నెఱింగియు పురాణనవలలం గాంచినదనుక నవలలపయిం బడరైరి. మఱియు గద్యకవన మొకప్రజ్ఞ కాదఁట. అభావముచే

నవలల్లుం లేకపోయినవి. నాటకములు వ్రాయమికిని అట్టికారణమే యొకానొకటి గలదు. కావ్యాలంకారచూడామణి:—

చ॥ వినుతయశంబు నంగలుగు విశ్రుతనాకనివాస, మయ్యశో
జననము శ్రవ్యకావ్యముల సంగతి నొప్పగు; శ్రవ్యకావ్యముం
దనరుఁ గవిప్రభావమునఁ; దత్కవిసమ్మతిలేని రాజులే
పునవిహరింప; రవ్విభులుపోయిన జాడ లెఱుంగఁబోలునే॥

మ॥ కవిసంసిద్ధపదంబు భావరసవిఖ్యాతంబు లోకోచిత
వ్యవహారంబు నుదాత్తనాయకము శ్రవ్యంబుం జతుర్వర్గసం
భవసద్మంబును నైన కావ్యమిలనాపద్మోద్భవస్థాయియై
కవిసంస్ఫూర్తియు దాత్తకీర్తియుఁ దగంగల్పించు నెల్లప్పుడున్॥

ప్రసవాఁతంబట్టి చూడఁగా,—మనవారు శ్రవ్యకావ్యముమాత్రమే సప్తసంతానములలో చేరినదనియు, ఆముష్మికాభ్యుదయప్రదమనియు, దృశ్యకావ్య మట్టిది కాదనియు, తలంచిరని యొకరహస్యము వెలువడుచున్నది. మహాకవులెవ్వరును రూపకలక్ష్యరచన సేయమి కిది ప్రథమకారణము గానోపు. ఈరెండును బాహుళ్యమును లక్షణరచనకు అడ్డమైనవి. "సాహినారతిగమ్భీరం వివక్షోర్నాట్యసాగరమ్."

మఱియు పూర్వులు రూపకరచన సేయనే లేదనుట సరిగాదు. శ్రీనాథుఁడు వీథీనాటకము రచించెనని ప్రసిద్ధముగదా. అతఁడు బూతులు చేర్పకయుండిన నప్పటి నుండియే నాటకములల్లుకొని యుండును. అన్యులును పూర్వులు నిజసత్త్వానుసారముగ నాటకములను రచించియేయున్నారు. సంతానంబో కాదో, దృష్టబహుప్రయోజనంబు గావునను, ముఖ్యముగా ఆనందనిష్యందిగావునను, పెద్దనాదిలక్షణకారులచే ననుజ్ఞాతంబుగావునను, మఱియుఁ బ్రబంధములతోఁ బ్రాణము విసిగిపోయినది గావునను, నాటకము మనకు ఉపాదేయమే:—

ఓఢ్రాదిభాషాగ్రహణదూషణము.

కారణవిశేషముచే నాంధ్రగ్రామ్యము నొల్లని కొందఱు ఆంధ్రనాటకములలో సంస్కృతనాటకములందలి మహారాష్ట్రీ శౌరసేన్యాది షడ్విధప్రాకృతములకు బదులుగా ఓఢ్రము, కన్నడము, హిందూస్థానీ, అఱవము, ఇంగిలీషు, సంస్కృతము అను నాఱింటిని ప్రయోగింపవలయునని యభిప్రాయపడియున్నారు. వారే ఆంధ్రులకు ప్రాయికముగా తెనుఁగుతప్ప వేఱుభాష రాదనియు నెలవిచ్చియున్నారు. అట్టి నాటకముల ప్రభావాతిశయముల నొకకొన్నిటిం దెలిపెద:—

i. మానిసియైనవానికి ఆనాటకము అర్థముగాకపోవుట.

ii. కవికి ఈయోఢ్రాదులను నేర్పుటకువలయు (6 × 2=)12, ఒండె, (6 × 3=)18 సంవత్సరములలోపల, తెన్గు బొత్తిగా చెడిపోవుట, విస్మృతంబునగుట, వాని తెన్గు వినుటకేనియు ననర్హమై యసహ్యమగుట.

iii. ఈదేశభాషలను సలక్షణముగా నేర్చుటకు ఉపరదేశికవికి మూఁడేసి సంవత్సరములు చాలవుగాన, వీనికి తదీయగ్రామ్యమే పట్టుపడునుగావునను, ఈభాషలగ్రామ్యమే మన తెన్గునాటములం బ్రయోక్తవ్యమగును. ఆంధ్రనాటకములలో నాంధ్రగ్రామ్య ముండరాదఁట! ఓఢ్రగ్రామ్య ముండవచ్చునఁట!

iv. మఱి వారే చచ్చుడిభాష (అనఁగా ఒడ్డెమాలల యోఢ్రగ్రామ్యము) తెన్గు నాటకముల నీచపాత్రములకుం బ్రయోక్తవ్యమని సెలవిచ్చియున్నారు. ఈ రీతిని ఆంధ్రనాటకములలో, ఆంధ్రపండితులయాంధ్రగ్రామ్యమునకు, ఆంధ్రులైన బ్రహ్మక్షత్త్రియవిట్ఛూద్రుల యాంధ్రగ్రామ్యములకును, లేని యీభాగ్యము ఈచచ్చుడి వాండ్రగ్రామ్యమునకుం గల్గుట వీరి యేసుకృతమునకు ఫలమో?

v. ఇట్లేనియు నీచనీచతరాది భేదముల నిర్వహణమెట్లు? ఓఢ్రము నీచమా అఱవము నీచమా?

i. ఇట్లేనియు భాషలకుప్రతినిధులు కల్గెనేగాని విభాషలకుం బ్రతినిధులేవి?

ii. ఆంధ్రుఁడైనభర్త తెన్గు, ఆంధ్రియైనభార్య అఱవము, ఓఢ్రము, హిందూస్థాని, కన్నడము, ఇంగ్లీషు, చచ్చుడిభాష, ఇంతియకాని తెన్గుపలుకఁగూడదు. అట్లే ఆంధ్రులగు వీరభటాదులును తెన్గునోట నుచ్చరింపఁగూడదు.

మ॥ నిజదేశంబులవేషభాషలపయి న్నిత్యాభిమానాఢ్యులై
ప్రజమెచ్చన్ రసలుబ్ధబుద్ధులగుచుం బ్రాజ్ఞుల్స్వదేశ్యంబులే।
నిజ మంచున్మఱి యన్యదేశములవాని న్మెచ్చరెప్పట్టునన్
గజరాజావన ప్రస్ఫుటార్థరసముల్గావంచు నెప్పట్టునన్॥ అప్పకవి.

viii. ఇంకొకయద్భుతమున్నది. ఈపరిభాషల్లో సంస్కృతము ప్రాకృతస్థానీయమైనది. కాన, కణ్వుఁడు తెన్గు, శకుంతల సంస్కృతము. రాజు తెన్గు, తలారివాఁడును చెంబడివాఁడును సంస్కృతము.

ix. మఱి యీయోఢ్రద్రావిడ హిందూస్థానీ కర్ణాటాంగ్లేయ చచ్చుడ్యాది భాషలను ఆయాలిపులనే ముద్రింపవలసినదా? ఆపక్షమున ముద్రణ మసాధ్యకల్ప

మే, ఈయచ్చుఁగూటములు పనికిరావు. మఱియు నట్టిగ్రంథము నాంధ్రులెవ్వరు చదువనేర్తురు? తెన్గులోలేనివర్ణములు కొన్ని యీభాషలంగలవు. వానిగతియేమి? నాటకమెల్ల ఇంగిలీషులోనే స్పెల్గావించి ప్రింటొనర్పవలయునా?

x. మఱియు, నాంధ్రనాటకముల ప్రాకృతస్థానమున నోఢ్రాదిభాషల నతిదేశించుటకుం గారణముగా, సంస్కృతముతోడ ప్రాకృతములకుఁగలసంబంధమే ఆంధ్రముతో నోఢ్రాదిభాషలకుం గలదని తలంచుటకును నేర్పుటకును— సంస్కృతప్రకృతిప్రత్యయములకే ప్రతినియత వర్ణవిపర్యాసాద్యుపాయములచే ప్రాకృములు నిష్పాదనీయములయినట్లు, ఆంధ్రప్రకృతిప్రత్యయములకే ప్రతినియత వర్ణవిపర్యాసాదికములం గావించుటచేత నిష్పాదనీయములా ఈయోఢ్ర హిందూస్థా న్యాంగ్లేయ ద్రావిడాదిభాషలు? అనఁగా ప్రాకృతాదులు సంస్కృతముయొక్క యసంస్కృత (ప్రాకృత)రూపము లయినట్లు ఈయోఢ్రాదులు ఆంధ్రముయొక్క అసంస్కృత (ప్రాకృత) రూపములా? అట్లయినం గదా అవియెల్ల సంస్కృత భాషణులకుం దెలిసినట్లు, ఇవియెల్ల నాంధ్రభాషణులకుం దెలియును? ఇట్లుండుటంబట్టి, సంస్కృతనాటకములందుఁ బ్రాకృతములచేనగు కార్యము తెన్గునాటకములందు ఓఢ్రాంగ్లేయాది భాషలచే నెంతమాత్రమును గానేరక పైగా మహానర్థపరంపరకలుగుచున్నది. సంస్కృతనాటకములందు తదీయాసంస్కృతరూపములచేనైనప్రయోజనము, ఆంధ్రనాటకములయందు తదీయాసంస్కృతరూపములయినగ్రామ్యములచేఁ గావలయుఁగాని తక్కొంటనెట్లేనియు నగునా?

xi. మఱియు నాటకము లాడువారు ఇన్నిభాషలు నేర్చుకొనుటకై ఎన్నిసంవత్సరములు పాటుపడవలయునో? కవియంతప్రతిభావంతులు గారుగదా? కాన వీరికి 6 × 5=30 సంవత్సరములు గావలసియుండును. దేశాంతరవాసము 20ఏండ్లప్పుడారంభమాయెనేని, 50వత్సరముల వయస్సునకేగాని వీరు ఇట్టినాటకము చదువనుఆడను పనికిరారు. ఇట్లు పరభాషలను నేర్చుకాలములో అమ్మను నాయనను అప్పుడప్పుడు చూడవలయును గావునను ఈలోపల పరమపదించిన తమయాంధ్రభాషను మఱలమఱల జ్ఞప్తిచేసికొనుచుండవలయుఁగావునను, అందుకై భాషకొకసంవత్సరముగా 6 సంవత్సరముల నిత్తము. అప్పటికి 56 ఏండ్లయినవి. సర్కారుకొలువునకు 55 ఏండ్లకే పనికిరాఁడు. కడమ 4 ఏండ్లను రాగాద్యభ్యాసమునకును, నిరంతరవిదేశవాసజనితవ్యాధ్యుపశమమునకును ఆంగికాద్యభినయమునకు నిచ్చివేయుదము. ఈలోపల నాంగికాభినయము కొంత తలయాటములోనగునది స్వయముగానే కలుగును. శేషము సులువుగా నేర్చుకొనవచ్చును. ఇట్లు షష్టిపూర్తియైనవారేగాని నటీనటులుగా గణనకెక్కఁ

జాలరు. ఈమర్యాదచే, 5, 10, 15, 20-ఇత్యాదివయస్సులుగల, భరతకుమార-చందనదాసస్నుత శకుంతలానసూయాదిపాత్రములకును షష్టిపూర్తిచేసికొననివారు పనికిరారు. అందులకుఁబైఁబడ్డ వృద్ధనటీనటులకు తదీయప్రయోగభేదోచితముగా బాలయువత్యాదిభూమికలను వేయవలయును. అంతట వహవ్వా 75 ఏండ్లశకుంతల, 85 ఏండ్లదుష్యంతుఁడును, ఈయిద్దఱికిని పెల్లి, వీరికి పుట్టునపుడే షష్టిపూర్తియైన కుమారుఁడు పుట్టును.

(7) వివిధప్రాకృతములు ఒకటి భాషించువారికింకొకటి యర్థముగానియట్లుగా వెవ్వేఱు సలక్షణభాషలని పూర్వపక్షులు వాదింతురుగదా. అట్లగునేని సంస్కృతనాటకములలో ఆంధ్రద్రావిడాది భాషలంగూడఁజేర్పమియేల? ఆకాలమున నాభాషలు లేవందురేమో?

"నబర్బరకిరాతాన్ధ్రద్రవిడాద్యాసుజాతిషు
నాట్యయోగేతుకర్తవ్యం కావ్యంభాషాసమాశ్రయమ్."

అని భరతమునియే వచించినాఁడుగదా. వీరిప్రాఁతలంబట్టి యిఁకనొకరూపకములో సలక్షణము లైనయాంధ్ర కర్ణాట ద్రావిడ మహారాష్ట్ర హూణ హింద్వ్యాది భాషలు ప్రయోక్తవ్యముల యగునుగదా. అట్టిరూపకములను ఆంధ్రరూపకము లందమా, ద్రావిడరూపకము లందమా? "తతః ప్రవిశతి, ఇతి నిష్క్రాన్తాః," ఇత్యాది రంగోపదేశవాక్యము లేభాషనుండిన ఆభాషదా ఆనాటకము? దానికి కవీశ్వరుఁడు ఏభాషలో నామము పెట్టునో ఆభాషదా యది?

(8) ఈనాటకములందు ఉత్తమపాత్రములభూమికల ధరించువారెవరు? సప్తర్షులా? శూద్రు లేమేని చేరుదురా?

"యాజ్ఞవల్క్యశిష్యస్తాణ్డ్యాయన ఇతిఏవాభివర్తతే। తదస్యానవలోకనీయచతుర్థవర్ణస్య పురతః స్థాతుంనోచితమస్మాభిః। తదాగచ్ఛ। అన్యతోగచ్ఛామః"

అని సంస్కృతమును భాషించుశూద్రపాత్రమును ప్రసన్నరాఘవనాటకమునం గనవచ్చును. కుశీలవులను అమరుఁడు శూద్రవర్గలో చెప్పినాఁడేమి? మఱియు, నాటకప్రకరణాదికములను పురుషులుగాని స్త్రీలుగాని ఆడవచ్చునని భరతముని చెప్పియున్నాఁడు. అట్లు చేయుటలో సంస్కృతపాత్రములభూమికలను స్త్రీలేగదా వేసికొనవలయును. మఱియు, రూపకభాషానియమమునకు స్వభావముగాని ఔచిత్యముగాని కారణము గాదుగదా? అట్లేని ఆసీత యేభాష భాషించిన మన కేమి? ఇపుడు సీతాభూమికాధారియే గదా ఆభాషితమును జెప్పును. స్త్రీగాని, పురుషుఁడుగాని, బ్రాహ్మణుఁడు

1901

END OF
TITLE